

330. Bråtorp, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 190.

Äldre avbildning: Brate 1901 (ATA).

Bronsbunke, funnen 1869 av lekande barn i kanten av Bråtorpssjön. Blott en liten del var synlig ovan jord, och metallens glimmande mot solen väckte barnens uppmärksamhet. Överlämnades av lektor Aminson till Södermanlands Fornminnesförenings Museum, där den alltjämt förvaras (nr 191).

Diameter 0,26 m., djup 4,5 cm.

Inskrift:

mudlög

5

Mundlög.

»Handfat.»

Till läsningen: Inskriften använder det s. k. helstungna runalfabetet. 1 **m** har v. bst något längre än den h. Runan 3 har upptill bst till höger, såsom för **l**, men på mitten en omvänd triangel, vari det övre strecket är svagt men dock skönjbart. Säkerligen avses ett **d**, ehuru bst vid toppen blivit felaktigt ristat åt h. i stället för åt v. Möjligen har ristaren tvekat mellan **l** och **d**; han har först ristat **l**, men sedan velat ändra detta till ett **d**. Bst i 5 **ö** äro korta på h. sidan, men sträcka sig långt åt v., den nedre till 4 **l**, den övre ända till 3 **d**. 6 **g** har en tydligt ristad prick.

Ordet *mullögh*, f. 'handfat, tvättfat' är väl belagt från fsv. texter (Söderwall). I sv. dial. (Dalarne, Norrland) finnes ännu *mullöga* (Rietz), oftast med betydelse av metallkärl för kokning eller stekning. Jfr isl. fno. *mundlaug* (fno. även *mullaug*). I kompositionsfogen blev **d** lätt utträngt mellan de båda konsonanterna *n* och *l*, varefter följde assimilation av dessa. Den ljudlagsenliga formen är sålunda fno. *mullaug*, fsv. *mullög*; så länge som det enkla ordet *mund*, f. 'hand' var levande i språket (det är belagt i Östgötalagen) och man hade känsla av att det utgjorde förleden i *mullög*, kunde emellertid den ursprungliga konsonantförbindelsen återupplivas. Formerna *mullög* och *mundlög* kunna sålunda mycket väl ha existerat samtidigt, vid sidan av varandra i samma dialekt, t. o. m. hos samma individ. Man kan därför väl förstå, att ristaren kan ha tvekat mellan två uttalsformer. Den oassimilerade formen *mundlög* synes ej tidigare vara belagd från svenskt område.

Inskriften är tydligen medeltida, men närmare kan dess ålder knappast bestämmas. Ej heller föremålets form och utseende synes tillåta en mera noggrann datering.

331. Skämby, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 167.

Litteratur: D 8vo 27. Anteckning av J. G. Liljegren i hans interfolierade handexemplar av »Runurkunder» (1833), nr 968 a (VHA Akad:s bibliotek).

Äldre avbildningar: Teckning, trol. av J. P. Tollstorp (ATA); Dybeck, teckning (ATA) och litografi (D 8vo 27); Brate 1896 (ATA).

Den vidsträckta åkerjord, som utbreder sig S om Åkers kyrka, begränsas ett stycke N och NV om Skämby av skogig hagmark. Härifrån utskjuter, ungefär mitt emellan kyrkan och

Skämby i rak linje, en liten ouppodlad skogsbacke, kallad »Latahål», som en udde i Skämby norra gärde. I backen finnas flera större och mindre klippblock. Ett av dessa har på sin flata, mot Ö vända sida en matt runristning. Platsen är markerad på Geologiska kartbladet »Strengnäs».

På en karta 1641 över Skämby utmärkes platsen såsom »skarp beteshaga», på en karta 1723 såsom »skougjord». En väg löper på denna karta norrut från byn, med »skogjorden» på sin v. sida. Ännu omkring 1840, då beteshagen uppodlades, funnos, enligt vad Dybeck meddelar, spår av denna väg.

Inskriften var känd av Liljegren, genom en dålig teckning av Tollstorp (troligen densamma som, osignerad, finnes bevarad i ATA).

Ristningens höjd 2,15 m., bredd 1,94 m. Den är grund, men linjerna äro breda. Inskriften kan därför ej sägas vara särskilt otydlig eller svårläst. Upptill på h. sidan är kanten avstött och några runor därför skadade.

Inskrift:

birir · auk · --- ma · litu · kera · mari · pisa · at · hulma · || · sun · sin · kopan · hulmnu · tutr sia · kup · hialbi ·

silu · þaira

Bir[gh]ir(?) ok [Hol]ma letu gærva mærki þessa at Holma, sun sinn goðan, Holmvi, dottur sina. Guð hialpi salu þæira!

»Birger och Holma läto göra dessa märken efter Holme, sin gode son, (och efter) Holmvi, sin dotter. Gud hjälpe deras själ!»

Till läsningen; 2 i har en grund fördjupning på mitten och är sålunda möjligen stunget. Av runan 9 finnes intet; därefter synes nedre delen av tvenne närstående stavar, sålunda 10 u eller r; av 11 finnes nästan hela hst, men ingen bst. Icke stungna äro 15, 27, 41 i, 43, 62 k. 19 e har ett kort vertikalt streck mitt över hst, är sålunda tydligt stunget. 21 a har bst endast på h. sidan. 23 är a, icke e; bst är visserligen tämligen kort, men är snett riktad. Av 39 n finnes endast en del av bst, intet av hst i behåll. Bst i 44 o äro otydliga, men sannolika; de skära hst nedåt h. Bst i 52 n är tydlig; den skär hst i ungefär rät vinkel och kan sålunda vara a eller n. 61 a har bst endast t. v. 71—73 sil är mycket svagt; 72 i kan ha haft en bst, som numera är bortvittrad (a?); av bst i l finns knappast något kvar. 76 a har bst endast t. v. — Dybeck: 1—8 **bibirn · uk**, 9—13 **ulma**, 19 i, 23 k, 52 a, 61 n, 71—74 **sialu**. — Brate: 1—8 **birir auk**, 9—13 **-u-ma**, 15 e, 19 e, 23 a, 52 a, 61 a, 71—74 **silu**.

Inskriftens alla p-runor låta bst upptill och nedtill utgå från slinglinjen, icke från hst. Ristaren har uteglömt en runa i 22—25 **mari**, 55—58 **tutr**, 59—61 **sia**, kanske också i 18—21 **kera**. 1—5 **birir** kan möjligen vara namnet *Birgir*, då ristaren får antagas ha uteglömt ett k. Detta mansnamn är icke tidigare belagt i runinskrifterna. Det följande kvinnonamnet har tämligen säkert varit *Holma*. De båda barnen, över vilka föräldrarna ha låtit göra minnesmärket, ha namn efter modern: *Holmi* och *Holmvi*. *Holmi* och *Holma* äro kortnamn till de talrika med *Holm-* sammansatta personnamnen; båda äro väl belagda (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105).¹ Kvinnonamnet *Holmvi* är däremot tidigare icke känt. För ristningen **hulmnu** jfr **hulmtis** L 433 Harg, Hammarby sn, **hulmlauk** L 731 Svinngarns kyrka, **hulmfastr** L 77 Focksta, Hagby sn, Uppl.

¹ Till de där anförda beläggen på *Holma* kan läggas L 193 Vaksala (Uppl.).

332. Skämby, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 167, 168.

Äldre avbildning: Brate 1922 (ATA).

Runristning på övre delen av ett klippblock omkring 10 steg Ö om Sö 331. Den ristade ytan lutar i omkring 45° vinkel mot marken.

Ristningen blev bekant först år 1922, då en yngling från trakten, som kände till den, visade den för Brate.

Ristningens höjd 1,40 m., bredd 0,68 m. Den är mycket grund, och då ytan därtill är starkt vittrad, är den synnerligen svårläst. Några ord äro dock fullt säkra.

Inskrift:

.. **þb-urn** · **lit** · **kira** · **mirki** · **þ-si** . . . **u-mlaug sun** . . .

[*Guð*]biorn(?) *let gærva mærki þessi [at Hol]mlaug, son [sinn].*

»Gudbjörn lät göra dessa märken efter Holmlög, sin son.»

Till läsningen: Runan 1 är mycket svag; den ser dock ut att vara **þ** (mindre sannolikt **u**). Därframför finnes plats för en, eller möjligen två runor, varav dock inga spår finnas kvar. Även 2 **b** är osäker, av 3 finnes intet i behåll. 8, 11, 15 **i** äro icke stungna. Men 10 **k** har möjligen en ristad prick. För övrigt är 10—18 **kira · mirki** tämligen tydligt. 19 **þ** är däremot svagt, och på det följande stycket av slingan, upptill på stenen, synas endast runorna **si**. 23 **u** är svagt, men säkert. En fördjupning därframför är möjligen rest av föregående runa (**h**?). Av 24 finns endast en del av hst. 25—27 **mla** äro säkra. 28 liknar något **r**, men är troligen ett **u**. 29 **g** är svagt, men pricken är säker. 30—32 **sun** äro säkra. I rundjurets stjärt ha säkerligen stått runor, men med undantag av en hst äro dessa utplånade.

Brate, som måhända har undersökt stenen under mindre gynnsamma förhållanden, har en starkt avvikande läsning: **k-in · urp · lit klia · snuki · . . . uisi · kupr**. Och han tolkar detta så: »Hustrun (isl. *kvæn*) Urd lät spänna väven (isl. *kljá* 'forsyne Rendingen med saadanne Stene, der skulde holde den nedhængende Del af samme strammet') med en orm. Skeppshövding (**[skaipar]uisi**) god . . .»

Inskriftens första namn är tydligen en sammansättning med *-biorn*; men att det varit just *Guðbiorn* kan ej anses säkert. Om detta namn se ovan Sö 177. Ett mansnamn *Holmlaugr* är visserligen ej tidigare säkert belagt¹, men båda lederna *Holm-* och *-laugr*, äro vanliga, det senare bl. a. i *Biarnlaugr* Sö 287, *Hærlaugr* T 91, *Styrlaugr* Sö 34.

333. Arja ödekyrka, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 169. Pl. 3: B 698.

Litteratur: B 698, L 968. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 2 bl. 7, Monumenta Sudermaniæ, hs R 552 (Uppsala Univ.-Bibl.) nr 23, Vita Theodorici (1699), s. 402 f., 490; P. Dijkman, Historiske Anmärkingar (1723), s. 130 f.; O. Celsius, Runæ Medelpadicæ (1726), s. 8, Svenska runstenar 1, s. 334; Acta Literaria Sveciæ, 1726, s. 148; G. Wallin i Acta Soc. Reg. Scient. Upsaliensis 1743, s. 17; Bautil (1750), Förordet § 3; J. Bilmark, De Turcis antiquissimis Scandiæ populis (Diss. Åbo 1766), s. 17; S. Lagerbring, De Monumento Kiwikensi (1780), s. 6 not; N. R. Broeman, IW s. 56 f., 191 f.; J. P. Tollstorp Beskrifning om Södermanland (1837), s. 105, 169 f.; R. Dybeck, brev ^{23/7}

¹ **holmlauh** L 452 Mölneby, Vallentuna sn (Uppl.), kan vara kvinnonamnet *Holmlaug*.

63 till H. Aminson (Södermanlands Fornminnesförenings arkiv); G. Stephens, ONRM 2, s. 634 f.; O. Klockhoff, *Relativsatsen i den äldre fornsvenskan* (1884), s. 10; E. Brate o. S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 30, 293, 294; E. Brate, *Sveriges runinskrifter* (1922), s. 134, 139.

Äldre avbildningar: Peringskiöld a. a. (originalteckning i Fl 5: 2, renritning i R 552, träsnitt i Mon. Sud., Vita Theodorici och B 698); A. Wætter (teckning i ATA, reproduktion hos Stephens a. a.); Brate 1896 (ATA).

»I Åkers sochn hafwer fordöm warit en annan liten och mycket gammal kyrkia, Äria nämder, på en tämmelig hög backe åfwan för landzwägen, $\frac{1}{2}$ mijl ifrån Grifsholm, belägen, och i första Christendomen af grof gråsteen upmurader, men omsider af ålder förfallen, och nu yttermehra för 100 åhr sedan aldeles ödelagd och förstörder, så att allenast nedersta muren med sin grundwal till effterdöme behållen är, sedan dess församlingz ledamoter begynt hålla sin gudztjänst ihop med Åkersboerna i Åkers kyrkia, där Biskoparna från Strengnäs ära deras Kyrckioherdar. Wid denna ruinerade Äria kyrkias ingång på Westergafwelen, sitter ännu en gammal Runesten inmurader, som i hedendomen stått uprätt på frija fältet, med en efftertänkelig öfver-skrift, den iag uti vanligt almott effter sin egenteliga mynd och likhet med all flijt afritat hafwer, fast Copisten och formsnidaren en dehl af skatteringen uthellemnad» (Peringskiöld i *Monumenta Sudermannica*).

I prästen Olaus Jonæ Nerbelius' relation 1667 om fornlämningar i Åkers sn är Ärja-stenen den enda runinskrift som omtalas: »Vthi Äria kyrkia som ruinerat är finnes en Runesteen uti Muuhren wed sielfwa ingången i kyrckian.»

Under 1800-talet bortfördes sten och grus från kyrkoruinen, och runstenen blev då hotad. Tollstorp uppger (1837), att en bonde »för några år sedan lagt in den i sin spis»¹, och Dybeck (1863), att den var insatt i en grundmur i Ärja by, nära kyrkoruinen. År 1865 blev den emellertid, genom intendenten Sturnegks på Gripsholm försorg, rest på den plats där den alltjämt står, vid södra grundmuren av det numera skyddade ruinområdet.

Mörkgrå granit. Höjd 1,59 m., bredd (nedtill) 0,70 m. Ytan är synnerligen jämn. Ristningen, som har mycket fina linjer, är i allmänhet tydlig; en del runor äro dock svaga.

Inskrift:

: amuit · rsti · sina · þina · yti · suna · sina · rnulfu · aku · hrenki brupur · sena · uarþi · uti · terebina · i ·
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70
kalmarna · sutuma · furu · afu · skani × || × **eski · rsti · runa · þasi** ×
           75   80   85   90   95   100   105   110

Amundi(?) væisti stein þenna at(?) sun sinn Runulf ok Hring(?), broður sinn. Varð uti dreppinn i Kalmarna sundum, foru af Skanöy. Æskill risti runar þarsi.

»Amunde reste denna sten efter sin son Runulv och (efter) Ring, sin broder. (Han) blev dräpt ute i Kalmarsund, (då de) foro från Skåne. Eskil ristade dessa runor.»

Till läsningen: Icke stungna äro 4, 11, 15, 26, 96 **i**. Däremot ha tydlig prick 40, 63, 65, 97 **e**, 18 **y**. Mera oviss och svag är pricken i 51 **e**. 11 har ingen bst (icke **t**). 24 **a** är säkert. Bst i 29 **r** har en svag, dock tydlig böjning; snarare **r** än **u**. Läsningen 92—96 **skani** torde kunna anses som säker; runorna äro små, men tydliga. 100 har ingen bst (icke **l**). — Peringskiöld: 19 **l**, 29 **u**, 51 **i**, 57 **k** (eller **þ**). 65 **i**, 89 **e**, 96 **u**(?), 97 **e**. — Wætter: 19 **t**, 24 **i**, 29 **u**, 38—43 **hreinki**, 51 **i**, 57 **þ**, 65 **i**, 89 **a**, 96 **u**, 97 **s**. — Brate: 19 **t**, 24 **a**, 29 **u**, 51 **e**, 57 **þ**, 65 **e**, 89 **a**, 96 **i**, 97 **e**, 100 möjligen **l**.

De flesta **a**- och **n**-runor ha ensidig bst. Övre staven i 21 **s** går ned till slinglinjen. En egendomlig form har 97 **e**, med nedre delen av staven krökt. Den är fullkomligt riktigt tecknad av Peringskiöld och uppfattas som ett **e**, men på träsnittet har det blivit ett **s** (Liljegren: **sski**).

¹ Enligt Stephens, som hade sina uppgifter från Carl Säve, hade det skett år 1818.

Inskriften har en mängd högst märkvärdiga skrivningar. Även om man bortser från namnen, är det endast ett fåtal ord, som äro tecknade på ett normalt sätt: 14—17 **pina**, 44—49 **brupur**, 59—61 **uti**, 70 **i**, 109—112 **pasi**. För övrigt förekommer utelämnande av tecken: 6—9 **rsti** för **raisti**, 101—104 **rsti** för **risti**, 10—13 **sina** för **stain (stin)**, 105—108 **runa** för **runar**, omkastning av tecken: 35—37 **aku** för **auk**, inskott av tecken: det första **e** i 62—69 **terebina**, och framför allt tillägg av runor utan ljudvärde i slutet av ord: 10—14 **sina** för **st(a)in**, 21—28 **sunā · sina** för **sun · sin**, 50—53 **senā** för **sen**, 54—58 **uarpi** för **uarþ**, 62—69 **terebina** för **trebin**, 79—84 **sutuma** för **sutum**, 85—88 **furu** för **fur**, 89—91 **afu** för **af**. Det är, såsom synes, alltid vokaltecken som tillägges: **a, i, u**.

Sophus Bugge har antagit, att denna egendomlighet i Ärja-inskriften beror på »misslykket Efterligning af ældre Inskrifter», liksom formerna **huskarlsa** 'Huskarls' och **raista** 'ristade' i Ängsvreta-inskriften (L 265), »vistnok en meget gammel Indskrift, hvilken man dog med Flid synes at have givet et ældre Præg end Samtidens almindelige». Bugges tanke har upptagits av Brate, som anser att »härkning av urnordiskt skrivsätt är påtagligt» i Ärja-inskriften. De tillagda vokaltecknen »häröra säkerligen därifrån, att ristaren iakttagit, att runinskrifter från den urnordiska tiden av vissa ord, som voro honom begripliga, uppvisade ordformer, som genom en på hans tid bortfallen slutvokal skilde sig från hans egna. Han har därför sökt härma denna äldre tidens skrift genom att tillfoga dylika slutvokaler men av okunnighet oftast valt oriktiga sådana».

Det förefaller emellertid föga troligt, att en ristning av denna art, som för övrigt icke röjer någon annan avsikt än den att bevara minnet av ett par döda fränder, skulle medvetet ha efterhärmat en förgången tids språkform. Det är svårt att förstå, vad ristaren eller hans uppdragsgivare skulle ha velat vinna genom att låta inskriften verka ålderdomligare än den i själva verket är. Det är dock en betydande skillnad på en sådan vanlig 1000-talsinskrift och den enastående Rök-stenen, vars ristare dokumenterar sina kunskaper i den hemlighetsfulla skrivkonsten genom att bruka även urnordiska runor. Av helt annan karaktär är också den ålderdomlighet i språkformer, som understundom möter i äldre och yngre inskrifter; den beror, som av flera forskare har framhållits¹, på att en skriftspråklig tradition i viss mån har utbildats redan under runornas tid, som bevarar ordbilderna i en äldre gestalt än den aktuella talspråkliga. I Ärja-inskriften skulle det icke vara fråga om en sådan naturlig tradition, bestående i att varje ristare följer äldre mönster, utan om ett plötsligt tillbakagripande hos en enskild man till en flera århundraden äldre språkform. Vad Ängsvreta-inskriften angår, har emellertid Brate själv (*Svenska runristare*, s. 10) förklarats dess båda förlängda former på ett annat och enklare sätt. **huskarlsa** efterföljes av ordet **auk**, och det sista **a** i det förra ordet är »troligen ämnat att börja **auk**». **raista** innehåller sannolikt adv. *a* 'på (stenen)': *Huskarl ok Diurk, fæðrgar tvæir, ræisti stæin þenna . . . en Fastþegn ræist a runar þisar*.

Av allt att döma böra de tillagda runtecknen förklaras på samma sätt som de utelämnade och de omkastade: som beroende på ovana och tafatthet hos ristaren. Han har icke varit tillräckligt förtrogen med inskriftsspråkets schabloner, och han har icke haft förmåga att på egen hand finna de felfria beteckningarna. De överflödiga runorna äro kanske snarast att likna vid ett slags misslyckade prydnader i skriftformen. Det är att märka, att **a** tillägges efter **n** icke mindre än fem gånger. En rent misslyckad form är givetvis 18—20 **yti** 'efter'.

Samma egenheter gå igen i namnens beteckning. Det blir därför synnerligen vanskligt att tolka dem. 1—5 **amuit** är möjligen *Amundi*, såsom Brate förmodar, med omkastning av de båda sista runorna. Men även *Andvettr* torde vara möjligt, med sista runan uteglömd (och med övergång $n > m$ framför det labiala *v*). *Amundi* förefaller ha varit ett sällsynt namn, med endast ett säkert belägg i inskrifterna. Men detta är just från Södermanland, där *Amundi* förekommer som namn på en runristare i Södertörn (Sö 215, 233, 268 och 271). *Andvettr* är ett vanligare

¹ O. von Friesen, *Lister- och Listerby-stenarna* (1916), s. 64.

namn, se Sö 266. — 29—34 **rnulfu** är (ack.) *Runulf*, med **u** utelämnat efter 29 **r** och ett **u** tillagt i slutet. *Rúnulfr* är ett speciellt isländskt namn, »mycket brukligt under hela medeltiden». Däremot är det »jämförelsevis sent och sällsynt i Norge» (Lind). Det är känt från en inskrift i Hälsingland, L 1062 Järvsö, men upptages icke i Lundgren och Brates förteckning över medeltida svenska personnamn. Första runan kan vara **u**; i så fall blir namnet (ack.) *Unnulf*. Detta namn är ej säkert belagt i inskrifterna; möjligen har det funnits i en (skadad) inskrift L 781 Bergby, Simtuna sn (Uppl.). Också under medeltiden synes det ha varit sällsynt: namnordböckerna, den fornsvenska (Lundgren o. Brate) och den norsk-isländska (Lind) ha vardera ett par belägg. — Huruvida 38—43 **hrenki** (med sitt tydliga **e**) verkligen återger ett (ack.) *Hring*, med en tillagd runa **i**, är synnerligen ovisst. Namnet *Hringr* är ej annorstädes belagt i svenska runinskrifter, men att det i förhistorisk tid varit brukat framgår av att det ingår i ganska många ortnamn, spridda över hela Norden. — 97—100 **eski** är säkerligen *Æskill*, med sista runan utelämnad. — De båda ortnamnen äro klara: 70—84 **i · kalmarna · sutuma** i *Kalmarna sundum* och 89—96 **afu · skani** af *Skanoö*. Det senare är även belagt i en småländsk inskrift, L 1251 Fors-heda: **o : Skonu** a *Skanoö*. Om uttalet av senare leden kan man givetvis intet sluta av Ärja-stenen med dess bristfälliga ortografi. Om namnet Kalmar se Hj. Lindroth i *Fornvännen* 1914, s. 168.

Den egentliga minnesformeln efterföljes av två satser, med predikatsverben **uarpi** . . . **terebina** och **furu**. Det underförstådda subjektet till det första måste vara ett singularis, sålunda (*hann*) *varð drepinn*. Det är säkerligen den närmast förut nämnde, brodern **hrenki**, som åsyftas. Huruvida det följande **furu** är ett pluralt *foru* 'de foro', d. v. s. *Runulv* och **hrenki**, eller ett singulart *for* 'han for' (med tillagd runa **u**), kan ej avgöras. Denna sats står i varje fall i ett tydligt underordningsförhållande till den föregående, ehuru detta icke har något språkligt uttryck.

Runristaren *Æskill* har icke signerat någon annan inskrift. Brate har emellertid framhållit, att Ärja-stenens inskrift har påfallande likheter med inskriften på en av stenarna i Östa hage (Sö 202), bl. a. formen **yti** 'efter' och bruket av överflödiga runor i ordslut. Det är därför högst sannolikt, att Östa-stenen även är ristad av Eskil. Till sin ornamentik erinrar Ärja-stenen slående om Ljunga-stenen på Selaön (Sö 211) och om vissa av Balles stenar. Den hör till den äldre grupp av inskrifter i Södermanland, som använder **u**-runan som tecken för **o**: **brupur**, **furu**.

Peringskiöld, som själv undersökt Ärja-stenen, ger av dess inskrift följande tolkning: »Amwit reeste dessa Stenar åt alla sina Söner samt åt Unulf, Åke och Renge sina Bröder, (som woro) Wårdhållare uthe i Tyribina (: Tyri stad, Tyrigård, Turcis), i Galmarna (Galileiske hafwet) och Sodoma; hwilke foro ifrån Skåne. Eske ristade thesse Runer.» I **terebina** finner han ingående ordet fsv. *byr* 'handelsstad', i **kalmarna** bestämd form av isl. *marr* 'hav'¹; på så sätt får han fram de underbara ortnamnen Tyrus, Galileiska havet och Sodom. Att han icke varit omedveten om att en enklare tolkning var möjlig, framgår av en not: »som wordo döde ther i staden j Kalmarna på then tima när the foro ifrån Skåne». Men den förra tolkningen var givetvis mera lockande, och den är den enda, som Peringskiöld offentliggör i tryck, i *Vita Theodorici* (1699). Han anför den som ett vittnesbörd om »göternas» strövtåg och erövringar. »Nam et in illa orbis parte opulentissimas quondam subjugaverant urbes, utpote Tyrum atque Sodoma, quibus tutandis præsidia militemque stationarium illic collocatum habebant.»

Peringskiölds fynd väckte givetvis stort uppseende. Hans tolkning citeras naturligtvis med instämmande av P. Dijkman och J. Göransson. Dijkman säger, att »Denna Steens innehåld bör, för then stora och notable Antiquitets kunskap han förer i dagsliuset, om våra förfäders utresor til Asia, det heliga Landet, och de orter der omkring, mycket æstimeras, der af man seer, åt desse Swenske Män farit til then stora och i werlden wida bekante Handelsstad Tyrus, Galilæiske hafwet, Sodom, Gomorra, Adama och Zeboim». Göransson finner visserligen, att

¹ I den latinska översättningen: »mare Gallico seu Mediterraneo.»

Ärja-stenen »tyckes blifva för gammal, om här förstås Sodom, som vid verldenes år 2100 förstördes». Men han åberopar som stöd, att andra runstenar omtala färder till Jerusalem och att enligt Rudbeck feniciska språket »har en myckenhet Sveo Göthiska ord».

Till de mera nyktra och klartänkta av 1700-talets runforsknare höra Olof Celsius och N. R. Brocman. Det är betecknande, att de båda bestämt taga avstånd från rudbeckianernas tolkning av Ärja-stenen. Celsius anför, i polemik mot E. J. Björner, Ärja-stenen bland exempel på felaktiga tolkningar av antikvarierna. »Ego, dum videro, an lapis recte sit descriptus, intrepide expono: Wordo uthe dräpne i Calmarna. *Sutuma*, quod sequitur, non erit unquam Sodoma, sed aliud quidvis.» Och Brocman ger följande tolkning av inskriften i sin helhet: »Amwit reste denne Sten åt alle sine Bröder-Söner, Unulf, Åke, Ring, som blefwo dräpne ute i Kalmar Sund, då de foro från Skåne. Esge riste dessa Runor.» Brocman tycks, märkligt nog, ha fastnat på formen **aku**, som han uppfattat som ett personnamn, och därför fått en förvirrad tolkning av inskriftens förra del.

Tollstorp anmärker, att mycket hos våra runstenar beror på »okunnighet i språket, slarf eller fördunklande korthet, som var den tidens art». Han översätter, i huvudsak alldeles korrekt: »Amvit ristade denna Sten åt sin Son Unulfu och åt Hrenger sin Broder, de blefwo dräpne i Kalmare Sund under en resa från Skåne. Eski eller Ski ristade runorna.» Samma översättning har Stephens, ehuru han, betecknande nog, med förtjusning annoterar **unulfu**, **aku**, **afu** o. s. v. såsom »valuable archaisms». Inskriftens ålder sätter han till »the last half of the 11th or beginning of the 12th century».

334. Ärja ödekyrka, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 192.

Litteratur: Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 6 (1886), s. 12.

Äldre avbildning: Brate 1896 (ATA).

Fragmentet hittades, enligt Brates anteckningar, o. 1885 »af inspektör F. F. Wahlström vid upptagandet af en gång mellan potatisland. Öfver den låg en mycket stor sten, och under fanns liksom en murad graf i fyrkant med ben upp i dagen». Tydligen har fyndet skett inom den forna kyrkogården vid Ärja kyrka. Det förefaller då icke osannolikt, att fragmentet tidigare funnits i kyrkans murar, som redan vid slutet av 1600-talet voro en ruin. Numera förvaras det i Mariefreds kyrka.

Röd sandsten. Längd 0,61 m., största bredd 0,47 m.

Inskrift:

. . . : **boanta** : --- **koþan**

. . . *boanda* [*sinn*] *goðan*.

». . . sin gode make.»

J. Wahlfisk framhåller, att fragmentet är av samma stenart som »det runstensfragment, som R. Dybeck 1855 påträffade i golfvet till vapenhuset af den närbelägna Åkers kyrka» (Sö 329). Brate antager t. o. m., att de båda fragmenten » varit delar af samma runsten». Det sista är omöjligt, om den ovan gjorda suppleringen med ordet *sinn* är riktig. Sö 329 har varit rest av en man, *Æimundr*; skulle därjämte en kvinna ha varit nämnd, den dödes maka, bleve inskriften så lång, att Sö 334 icke kan ha innehållet »slutet på vänstra slingan», såsom Brate förmodar.

335. Ärja ödekyrka, Åkers sn, Åkers hd.

Pl. 170.

Litteratur: A. Flentzberg i »Till hembygden» 1919, s. 25 f.; E. Brate, Sveriges runinskrifter (1922), s. 73.

Äldre avbildning: Brate 1922 (ATA).

Under utgrävning av Ärja kyrkoruin påträffade kyrkoherde A. Flentzberg i Mariefred den 10/9 1919 en runsten, liggande som tröskel vid ingången till kyrkans vapenhus på södra sidan. En del av stenen var täckt av en mur, men lösgjordes år 1922. Stenen var sönderslagen i två stycken, vilka uppställdes mot en mur i vapenhuset. Under åren 1927—32 befann sig stenen i parken vid Lida gård, men återfördes sistnämnda år till kyrkoruinen, i samband med att området ordnades. De båda styckena sammanfogades, och stenen restes på en grund av cement invid östra väggen av vapenhuset.

Röd sandsten. Längd 1,50 m., bredd 1,90 m. Inskriften är fullständigt i behåll, tydlig och väl bevarad. Runslingan, som upptill följer stenens kanter, bildar en i det närmaste sexkantig figur. Nedtill äro ändarna utbildade till ett enkelt ormhuvud och stjärt. Även i övrigt är orneringen enkel men smakfull. Korset är prydligt och liknar det på Turinge-stenen (Sö 338), men har i stället för kors små ringar i de tre nedre korsarmarnas tre hörn.

Inskrift:

u ulfui : raisti : stain þanat brupur sin : u : snikin sar furs : a : ust : arla : map : i : ikn : u : ari : ksibari
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65   70
hulmstains
                   75   80

Ulf(?) ræisti stein þenna at broður sinn Osnikin, sar fors austarla með Ingvari, skipari Holmstæins.

»Ulv(?) reste denna sten efter sin broder Osniken, som omkom österut med Ingvar, (han var) Holmstens skeppskamrat.»

Till läsningen: 1 **u** står efter ormens ögon, som äro förbundna med ett par kroklinjer. 4 är en binderuna af **f** och **u**; vilketdera som har varit ristat först synes omöjligt att avgöra.

Inskriften har ett högst oregelbundet bruk av ordskillnadstecken. Det saknas i flera fall, då man skulle vänta det. Men framför allt blir det ymnigt utsatt i vissa ord: **u : snikin** blir delat på två, **a : ust : arla** på tre och **i : ikn : u : ari** på fyra rungrupper. Ordningen mellan ett par närstående runor är omkastad: 58—59 **kn** för **nk**. 64—65 **ks** för **sk**. I namnet *Ingvari* är det uddljudande **i** upprepat. Säkerligen förhåller det sig på liknande sätt med de två **u** i inskriftens första namn.

Detta är synnerligen svårt att tyda. Brate förmodar ett kvinnonamn *Ulfvi*, men ett sådant är annars icke känt. Det är naturligtvis också mycket ovisst, hurvida ristaren med binderunan avsett tvenne ljud (*b + w*) eller om han vacklat i beteckningen av ett enda ljud. Möjligen är en **r**-runa utelämnad, på grund av att det följande ordet började med **r**. Namnet kan då ha varit *UlfR* eller *Ulfviðr*, med uteglömd **p**-runa. — Namnet *Osnikinn* är känt från flera uppländska inskrifter: L 44 Lundby, Yttergrans sn, L 140 Nyvle, Bälunge sn, L 241 Källbo, Tensta sn, D II 144 Orkesta kyrka. — *Holmstæinn* är ett vanligt namn. Möjligen har dock Brate rätt i sin förmodan, att Ärja-stenens *Holmstæinn* är densamme som den, över vilken Tystberga-stenen (Sö 173) är rest; han hade också dött österut med Ingvar. I så fall har Holmsten varit ägare till ett skepp, på vilket Osniken har varit med såsom krigare. Om runsv. *skipari* se Sm 42 Tuna, Ryssby sn och O. von Friesen i *Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening*, 1907.

Skipari Holmsteins åsyftar utan tvivel *Osnikinn*. Det står emellertid i nom. och är sålunda en »fri apposition» (jfr t. ex. Sö 11). Annorlunda Sö 320: ... *at Byrstæin, broður sinn ... dræng sniallan*. Bestämningen *dræng sniallan* följer även här efter en inskjuten sats *sar var austr með Ingvari* men har bevarat sitt syntaktiska samband med huvudsatsen och står följaktligen i ack. Den inskjutna satsen blir i detta fall mera tydligt underordnad och *sar* sålunda relativt pronomen. Här i Sö 335 kan *sar* även uppfattas som rent demonstrativt med anaforisk funktion.

336. Kungsör, Kung Karls sn, Åkerbo hd.

Pl. 174. Pl. 14: B 1143.

Litteratur: B 1143, L 994. J. Peringskiöld, Mon. Sud.; R. Dybeck, Runa 2 (1842), s. 20, ATS 1 (1864), s. 182, Beskrivning över »Kung Carls socken» (ATA); O. Hermelin, V. Rekarne härads fornlemningar, s. 486 f., 513; H. Hofberg i Västmanlands fornminnesförenings Årsskrift 7 (1912), s. 49 f.; Sveriges Geologiska Undersökning: Beskrivning till bladet »Arboga».

Äldre avbildningar: P. Törnevall (i Peringskiölds a. a. och B 1143); Hermelin a. a.; Hofberg a. a.; Brate 1898 (ATA).

Inskriften finnes å norra sidan av ett jordfast stenblock, o. 400 m. S. om Kungsörs kyrka invid västra sidan av vägen Kungsör—St. Sundby. På andra sidan om vägen har funnits ett liknande stenblock, numera förstört genom sprängning. Marken tillhör Kungsörs södra ladugård, och platsen kallas enligt Hermelin och Sidenbladh Runstensbacken. Peringskiöld betecknar den, mindre exakt, som »Wid Kongsörs Capell på Åsen». Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Arboga».

Dybeck uppger, att i den runristade stenens närhet skulle ha funnits en myckenhet gravkullar, varav 1864 en enda återstod, »liggande nära intill dervarande runsten». Enligt Hermelin är emellertid detta felaktigt; gravfältet har legat ett stycke norr om runstenen, närmare kyrkan.

Blockets höjd är 1,4 m., bredd 1,7 m. Västra delen av stenen är avslagen och förkommen, och även i övrigt är ristningen skadad genom vittring.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 1143):

[**p**orkils lit · kera · merki · ef]tir + askaut × auk + porkut × brypr · sina [· hi]a[l]bi [· k]u || [p] × [a]nt ×

Porgils let gærra mæрки æftir Asgaut ok Þorgaut, brøðr sina. Hjalpi Guð and!

»Torgils lät göra minnesmärket efter Åsgöt och Torgöt, sina bröder. Hjalpe Gud (deras) ande!»

Till läsningen: Från 45 **s** är inskriften ytterst svårläst och endast enstaka runor eller rester av runor bevarade. Särskilt de sista orden **kup** × **ant** × äro svagt skönjbara — Hermelin har endast orden · **auk** · **porkut** · **brupr** · **s**, Hofberg därjämte de båda följande runorna 46—47 **in**.

Om namnen *Asgautr* och *Þorgautr* se E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* (1924), s. 92 f., och *Nordiska namnstudier* (1927), s. 82. *Þorgautr* förekommer även Sö 111 och 268; Ög 22, 70, 181, 197; L 43 Yttergran, 214 Billinge, Danmark, 410 Fresta, 670 Husby-Sjutolft, Uppl.; L 1228 Alsheda, Smål.; L 1675 Kvibbile, Hall.; *Asgautr* även Sö 97, 122, 123, 296, 323; Ö1 9, 23; Ög 155; L 323 V. Ryd, 587 Närtuna, 592 Garn, D II 1 Solna, D II 36 Järfälla, D II 71 Lovö, Uppl.; L 1201 Visingsö, Smål.; T 1 Vinköl, T 5 Vånga, T 44 och 45 Håle.

337. Torpa kyrka, Åkerbo hd.

Pl. 171.

Litteratur: R. Dybeck, ATS 1 (1864), s. 182, Runa (fol.) 1 (1865), s. 89; 2 (1874), s. 7; O. Hermelin, V. Rekarne härads fornlemningar, s. 595; G. Stephens, ONRM 3 (1884), s. 344 f., samma uppsats på danska i »Illustreret Tidende» (Kbh) ^{22/2} 1874 och på svenska (»Ett urgammalt konstverk») i »Runa, minnesblad från Nordiska Museet» (1888), s. 15 f.; H. Hofberg i Västmanlands fornminnesförenings Årsskrift 7 (1912), s. 58 f.; C. G. Eckerberg i »Till hembygden» (1912), s. 104 f.; S. Lindqvist i ATS 22: 1, s. 110.

Äldre avbildningar: Hermelin a. a. (och hos Stephens a. a.); Hofberg a. a.; Eckerberg a. a.; Brate 1901 (ATA).

På södra ytterväggen av Torpa kyrka finnas inmurade fyra block med figurer i relief. Två sitta lågt helt nära marken, två högre upp omkring 1,60 m. från marken. Utrymmet däremellan är fyllt av släthuggna stenar, insatta i senare tid. Vid kyrkans reparation år 1908 visade det sig, att stenarna sutto i ursprungligt läge kring en igenmurad portal, vars tympanon hade gått förlorad genom uppbrytandet av en fönsteröppning. Stenarna ha sålunda bildat infattning kring portalen, som liksom de äldre delarna av kyrkan härrör från den tidigare medeltiden. En femte, mindre sten anträffades under restaureringsarbetena i själva dörröppningen; den har tydligen också tillhört ramverket men brutits loss och kommit med i fyllnadsmaterialet, då portalen murades igen. — De båda nedre stenarna ha skulpturer av djur, sannolikt lejon. På den vänstra av de övre stenarna finnes också ett lejon och därframför en människa i lång kjortel eller livrock med fem längsgående ränder, med obetäckt huvud och utan skägg, och möjligen med gördel kring livet och halsband. Hon håller sin framsträckta hand på djurets huvud och föreställes av allt att döma ridande. Både lejonet och människofiguren ha sina ansikten vända framåt, mot åskådaren, men dragen äro mycket otydliga. »Mannen», säger Dybeck, »påstås af gammalt folk föreställa S:t David. Andre lära tro honom vara — Birger Jarl.» Säkerligen är detta en sen värdelös folktradition, uppkommen därigenom att S:t Davids minne varit knutet till bygden och kyrkan. Stephens menade, att gruppen var symbolisk, i den äldsta kristna tidens stil; Lejonet föreställde »den segrande Kristus», och kvinnan »kyrkan, Kristi brud». På den mot dörröppningen vända sidan av stenen finnes ett skulpterat människoansikte, som förut har varit inmurat i väggen. Den högra av de övre stenarna har tvenne människofigurer: en sittande man med långt hakskägg och toppmössa och framför honom en kvinna. Liknande stensulpturer från tidig medeltid finnas i Tumbo och Hammarby kyrkor i Rekarne.

Dybeck uppger, att han är den förste, som (år 1860) har iakttagit runskrift på den vänstra övre stenen, »under den tämligen tjocka hinnan af vitlim, hvarmed stenens hela framsida var öfverdragen, och hvilken i synnerhet fäst sig i ristningen». Att skriften varit svår att upptäcka, framgår av Hofbergs ord: utefter högra kanten finnas »flera små tvärstreck, som vid hastigt påseende likna runor. Att denna likhet dock är tillfällig, synes däraf, att, ehuru strecken äro ganska djupt inhuggna, ingen tydlig runmynd kan uppletas i hela raden».

Inskriften börjar straxt t. h. om människofigurens huvud och går sedan utåt höger och utefter hela högra sidan, mellan stenens ytterkant och konturen av lejonets huvud, framkropp och ben. Stenens höjd är 0,60 m., bredd 0,43—0,48 m.

Inskrift:

+ **opriti** · **iaupo** - : **kikir**
           5   10   15

Till läsningen: De två första runorna äro säkra. Av bst i 3 r finnes endast nedre delen och ett stycke av övre delen kvar. 4 kan knappast vara annat än i. 5 t har bst endast på v. sidan, men detta förefaller ristat. T. v. om 6 i finnes ett streck liknande nedre bst i r, men

om detta är ristat är ej fullt visst. 7—10 **iaup** är tämligen tydligt. 11 **o** har svag hst med två punkter eller korta streck. Runan 12 är alldeles oviss. 13—17 **kikir** äro delvis mycket otydliga. — Att inskriften är ytterst svårläst framgår av de stora avvikelser, som finnas i Hermelins (och Stephens) och Brates läsningar. Hermelin: **iobu siki an pais kirku**, vilket Stephens tolkar: »Gjorde Siki på denna kyrka.» Brate: + **opriti:iauk ekiukr**; han tolkar detta så: »Öd reste, högg Häggjung.»

338. Turinge kyrka, Öknebo hd.

Pl. 172, 173. Pl. 193. Pl. 14: B 1139.

Litteratur: B 1139, L 802, 803. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 5 s. 53, Mon. Sud., VTh s. 496 f.; P. Dijkman, HA s. 152; O. Celsius, Svenska runstenar 1, s. 344; N. R. Brocman, IW s. 225; J. Ekström, Beskrifning öfver Thuringe församling (tr. 1930), s. 36, 45; brev från J. Ekström till E. M. Fant 1800 (i hs S 113, Uppsala Univ.-Bibl.); R. Dybeck, Runa (fol.) 1 (1865), s. 86, Fornminnen i Södermanland (ATA), s. 505; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 3, 5, 10, 39; Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 1 (1877), s. 6; C. Rosenberg, Nordboernes Aandsliv 1 (1878), s. 118; E. Brate o. S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 148 f., 405; Ad. Noreen, Altschwedische Grammatik (1904), s. 499; O. von Friesen i Fornvännen 1911, s. 120 f.; E. Brate, Sveriges runinskrifter (1922), s. 116; O. von Friesen, Runorna (1933), s. 198.

Äldre avbildningar: Peringskiöld 1686 (originalteckning i F1 5: 5, träsnitt i Mon. Sud., VTh och i B 1139); P. Helgonius (träsnitt sign. P. H. i F1 5: 5); Ekström a. a. (s. 45); Dybeck 1848 (ATA); Hermelin a. a.; Brate 1896, 1922 (ATA); von Friesen a. a.

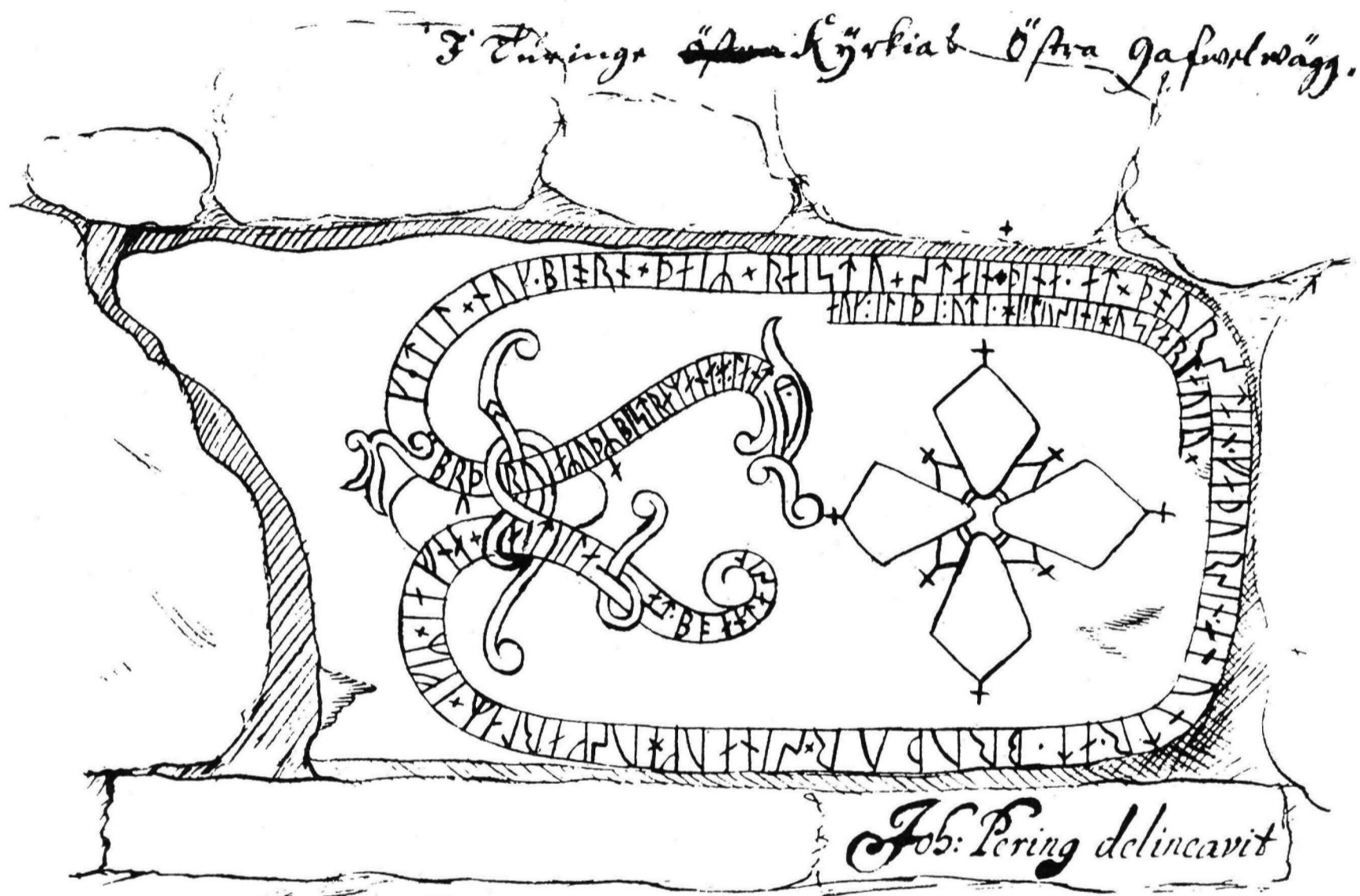
I *Ransakningarna* 1667—84 finnas följande uppgifter om runstenar i Turinge socken: »1. Vthi Öster Kyrkiogafuelen fins en stor Runesteen. 2. Vthi Wäster Kyrkiodören fins och Een Ruhnesteen lagder till Tryskill. 3. Uthi Östra Kumbla gärde stäär een långh Ruhnesteen å Suudh, och underskolat medh een annan Steen. 4. På Ströpsta Skogen, brede widh allemenne vägen, som löper emellan Twringe och Gärna Sochnar, ligger Een Ruhnesteen på Marken, och kallas Käringe Steenen.» De runstenar, som åsyftas, äro tydligen Sö 338, 339, 340 och 342.

Runstenen Sö 338 var sålunda vid slutet av 1600-talet, då vi få de första uppgifterna om den, inmurad i kyrkans östra gavelvägg. Peringskiöld har följande: »Uthan på Turinge Kyrkia i östra gafwewäggen nederst wid grundvalen, finnes en 4 alnars hög Runesten wid kyrkians första anläggning sijdlänges inmurader, som tilförene i de hedniska tiderne warit på frija fältet uprester.» Var stenen ursprungligen har haft sin plats, veta vi tyvärr icke.

Då på 1700-talet det Dahlbergska gravkoret byggdes vid kyrkans östra sida, blev runstenen utbruten ur muren. Den låg först i många år på kyrkogården; sedan blev den, berättar pastor J. Ekström, »laggd til Trappsten vid Västra Körtodörren just vid ingången. Nu är den af Tjära dels uppfylld, dels af trampning så förnött, att man svårligen skulle kunna afcopiera honom». Så låg den ännu 1830, enligt ett av församlingens kyrkoherde upprättat kyrkoinventarium. Omkring 1840 stod den »lutad mot kyrkans vestra gafvel, sunnan om tornet» och var överdroppad av tjära. Två gånger skall ristningen, enligt Dybeck, under den följande tiden ha varit i fara att alldeles förstöras. År 1864 blev stenen emellertid genom Dybecks försorg inflyttad i vapenhuset (brev till H. Aminson i Södermanlands Fornminnesförenings arkiv). Här blev den till en början uppställd på ett mindre lämpligt sätt, så nära den södra muren, att inskriften å stenens h. smalsida var oåtkomlig. Nu står stenen med järnkrampor fästad vid vapenhusets östra vägg; beklagligtvis döljer den ena krampan ett par runor av inskriften å stenens smalsida.

Röd sandsten. Höjd 2,09 m., bredd (över korsmitten) 1,19 m. En utmärkt vacker håll av rektangulär form med parallella, jämna sidokanter; den övre kanten är svagt bågböjd. Det är

intet tvivel om att hällen har blivit omsorgsfullt formad för sitt ändamål. Av allt att döma har stenen varit rest, icke en liggande gravhäll. Framsidan har en jämn och vacker yta, något sliten genom trampning. Ristningen är i allmänhet väl bevarad och tydlig, utom den inre slingan på vänstra sidan, som delvis är alldeles avnött. På avtrycken (se pl. 193) synes icke mera än vad man omedelbart kan iakttaga med ögat. Av Peringskiölds anteckningar framgår, att inskriften här redan på 1600-talet var mycket skadad och svårläst.

Sö 338. Turinge kyrka.
Teckning av J. Peringskiöld i F1 5:5.

Högra smalsidan har en slät yta; inskriften är väl bevarad. Liljegren uppför denna inskrift med eget nummer, L 803 »Kyrkogården», och han åberopar som sina källor Burei handskrifter, Antikvitetskollegiets samlingar av träsnitt och teckningar och Peringskiölds *Monumenta Sudermanniae*. Detta måste vara felaktigt. Hos Bureus har jag ej kunnat återfinna stenen. Och av Peringskiölds teckning framgår tydligt, att stenen legat inkilad i kyrkomuren, med högra smalsidan nedåt, vilande på murens grundstenar. Dess inskrift har sålunda vid denna tid varit fullständigt oåtkomlig. Den var också okänd både för Brocman (som dock knappast själv har granskat stenen) och för Ekström. Att stenen på träsnittet i *Bautil*, i olikhet mot Peringskiölds teckning, framställes som fristående, är givetvis mindre korrekt. Det sammanhänger tydligen med att träsnittet ursprungligen blivit gjort efter P. Helgonius' teckning och sedan av Peringskiöld korrigerat efter hans egen, vida riktigare teckning.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Peringskiöld):

På framsidan: **ketil : auk + biorn + þair + raistu + stain + þin[a] + at + þourstain : fapur + sin +**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50
anuntr + at + brupur + sin + auk : hu[skar]lar + hifir + iafna + ketilau at + buanta sin . || brupr varu þar
 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120
bistra mana : a : lanti || auk : i lipi : uti : hiltu sini huskarla : ui- +
 125 130 135 140 145 150 155 160 165

På högra smalsidan: **han + fial + i + urustu + austr + i + garpum + lis + furugi + lanmana + bestr**
 170 175 180 185 190 195 200 205 210

Kætill ok Biorn þeir ræistu stæin þenna at Þorstein, faður sinn, Anundr at bróður sinn ok huskarlar æf[t]ir(?) iafna, Kætילו at boanda sinn.

*Bróðr varu þeir bæstra manna,
 a landi ok i tíði uti,
 h[eld]u sin[a] huskarla ve[l].
 Hann föll i orrustu austr i Gárdum,
 tíðs forungi, landmanna bæstr.*

»Kättel och Björn de reste denna sten efter Torsten, sin fader, Anund efter sin broder och huskarlarna efter den rättvise(?), Kättilö efter sin make.

Bröderna voro bland de bästa män
 i landet och ute i ledung,
 de höllo sina huskarlar väl(?).
 Han föll i strid österut i Gårdarike,
 ledungens hövding, av landsmän den bäste.»

Till läsningen: 2 e är tydligt stunget; detsamma gäller 211 e. 92 e har sannolikt prick, ehuru otydlig och synlig endast på h. sidan av hst. Däremot äro icke stungna 30, 50, 67, 82, 107, 122, 166 i och 97, 111 u. 188 g är sannolikt stunget, ehuru punkten är svag. 201 g har tydlig prick. — I 18 r är hst borta, men större delen av bst finnes i behåll. 19 a är tämligen svag och mindre än övriga a-runor; den har tydligen blivit tillfogad efteråt, mellan r och i, som ha det i inskriften normala avståndet från varandra. Bst i 22 t äro svaga, särskilt den vänstra. 26 a har möjligen, liksom 19 a, blivit tillfogad efteråt; avståndet mellan 25 t och 27 i är det normala i denna del av inskriften. Jfr 39—43 stain. 32 a är svagt, av bst synes intet; av det följande sk finnes blott den vertikala linjen, svagt, kvar. De följande runorna äro tydliga, liksom inskriften utefter övre kanten och högra kanten t. o. m. 73 u. 74—77 äro borta; en flisa av stenen har här slagits av. Av 74 s finns endast nedre stapeln, av 77 r nedre delen av hst och bst. 81 h har korta men fullt tydliga bst. 86 i har ingen bst. 91 k är svagt, särskilt bst, men dock säkert. Hst i 93 t och 97 u äro samtidigt linjer i korsande ornamentala slingor. 101 u är svagt, särskilt bst. De följande tre runorna 102—104 ant stå ovanligt tätt, och möjligen är den mellersta tillfogad efteråt. Bst i 108 n är mycket svag. — Runorna 109—135 stå mycket tätt, särskilt om man jämför med inskriftens början, t. v. i samma slinga. Skiljetecken mellan orden finnas här icke, utom på ömse sidor om 131 a. Uteglömda runor, som i det föregående kunnat skjutas in mellan förut ristade (19 och 25 a, 103 n), måste nu tillfogas utanför slingan. Det är fallet med 111 u och 119 a, båda synnerligen tydliga. 136 i står i ögat på rundjuret. Av bst i 112 þ är endast nedre delen synlig. — Det följande, 107—167, står i en särskild slinga innanför v. kantslingan. Det är tämligen tätt sammanpressat och synnerligen svårläst, vilket delvis beror på slitning under den tid, då stenen låg som trappa, men delvis säkerligen också på att det varit mindre väl ristat än övriga delar av inskriften. 137—147

auk:i lipi:uti är fullt tydligt, om än svagt. Övre punkten i det följande sk är även väl bevarad. Det följande ordet, 148—152 **hiltu**, är svårt skadat, i det ytan blivit avsliten. Men runorna kunna, nästan fullständigt, skymtas som en skuggning vid lämplig belysning, t. ex. genom att i mörker hålla ett brinnande ljus tätt utmed stenytan ett stycke nedanför det skadade stället. 148 **h** är då tämligen tydligt, särskilt bst. Av 149 **i** synes mellersta delen; huruvida det varit stunget, kan ej avgöras. Av 150 **l** skymtar bst och översta delen av hst, men svagt. Av 151 **t** är däremot hela hst tydlig och ändarna av bst. Av 152 **u** framträder nedre delen tämligen markant. 153 **s** är tydligt; av 154 **i** synes nedre delen; av 155 **n** nedre delen med bst; av 156 **i** hela hst tydligt men inga spår av bst; säkerligen har sådan aldrig varit ristad. De följande tre runorna äro tydliga: av 157 **h** finnes nedre delen med bst, av 158 **u** hela runan, av 159 **s** övre delen. 160 **k** och 161 **a** äro säkra, om än svaga, men 162 **r** är så gott som fullständigt utplånad. Av 163 **l** och 164 **a** finnas övre delarna i behåll; båda äro säkra. Det följande sk skymtar. 165 **u** och 166 **i** äro fullt tydliga. Av följande runa är endast hst säker, den ger närmast intryck av **r**, varmed också avståndet till det följande sk + väl stämmer; men nedre delen av bst är möjligen en naturlig fåra i stenen. Efter det tydliga + avslutas slingan med en vertikal linje. — Alla runor på h. smalsidan, 168—214, äro fullt säkra. 176 **u** döljes av järnkrampan.

Peringskiöld: 6 **n**, 32 **a**, 74—77 **skar**, 81—85 **ifir**, 91—97 **kitila**, 101 **o**, 148—167 **hi--u sini huskarla uiu** ×.¹ — Helgonius: 2 **i**, 6 **n**, 32 **i**, 81—85 **ifir**, 91—97 **tila**, 99 **i**, 101 **o**, 103 **i**; 111 **u** och 119 **a** saknas; 114—117 **uiaiu**, 132 **k**; 136 **i** saknas, men i stället stå straxt nedanför rundjurets nackflik runorna **ias**; 146 **l**, 148—167 **hi . . . s . . . uskr . . a rir**. — Ekströms teckning är utan värde. Han har ritat av Peringskiölds träsnitt »samt ganska noga jämfördt både Slingorna och Runeskriften . . . med Sjelfva stenen, och funnit alt ganska accurat aftagit». — Dybeck: 18—23 **ristu**, 32 **a**; vid 74—77 hade stenen samma skada som nu; av 81 endast hst:s övre del; 91—97 **kitila**, 101 **u**; 148—167 **h-ṛṇu sine huskarla uir**; 188 **k**, 201 **k**, 211 **a**. — Hermelin: 2 **i**, 18—23 **raispu**, 32 **a**; av 81 endast hst:s övre del; 91—97 **kitilau**², 101 **u**; 119 **a** saknas; 148—167 **h . . . sini huskarla uiu**; 181 **r**, 188 och 201 **k**, 211 **e**. — Brate 1922: 32 **a**, 81 **h**, 91—97 **kitilau**, 148—167 **---tu sini + usk--lā ui-**, 188 och 201 **k**. — von Friesen: 32 **a**, 81—85 **-ifir**, 91—97 **kitilau**; 112 **u**, 111 och 119 saknas, 148—167 **. . . tu sini husk--lā ui-**, 188 och 201 **k**.

Den första tolkningen av inskriften har givits av Peringskiöld: »Kettil och Biörn de reste up denna Sten åt Thorsten sin fader, Anunder åt sin Broder och Huskarlarne (eller deras Hof-Betiänte) öfwer Iafne; men Kittila åt sin Man; de voro Stallbröder, med de tappresta Männ i landet, och höllo uthi Hären och Siötåg sina Krigsmän och 'Betiänte' mycket vida.»

Peringskiöld (och efter honom Liljegren) uppfattar sålunda **iafna** såsom mansnamn. Stenen skulle vara rest efter två män, dels efter Torsten av hans söner och hans broder, dels över Jafne av huskarlarna. »Men», invänder Brocman, »så väl föregående, som efterföljande Meningar, wisa at Stenen är ristad til allenast ens Åminnelse bland flere, som på olika Sätt med honom varit förknippade; hwarföre jag intet kan finna annat, än at detta Ord **iafna**, i anseende til Huskarlarne, måste innebära en dylik Förbindelse, som de varit skyldige sin Herre och Husbonde. Men om det bättre skulle kunna öfwersättas igenom Likaman, eller en sådan Wärdighet, som Pares Curiae wid Franska och Tyska hufwen fordom innehaft, wil jag låta bero uppå andres mognare Omdöme.» I stället för **huskarla uiu** läser Brocman **huskarlarir** 'huskarlarne', vilket han uppfattar som subjekt till det föregående: »Huskarlarne woro Bröder med de bäste Män i Landet och ibland Krigsfolket uti deras Här» (*uti Hirth sini*).

Bugge och Brate ha (i »*Runverser*») båda stannat för att i **iafna** se ett mansnamn. Visserligen, säger Brate, »låter fordran på likformighet med de öfriga leden i inskriften vänta ett

¹ L 802: 18—23 **raispu**, 91—97 **ketila**, 100—105 **bonta**, 109—113 **brpr**, 118—120 **pr**, 148—152 **h . . u**, 165—167 **uiu**.

² C. Säve **ketilau** enligt M. Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880), s. 31.

appellativ, som uttryckte, hvad den afidne *Þorsteinn* var för huskarlarna». Men då han icke kan finna något passande appellativum, sluter han därav, att tolkningen som namn är riktig och att Torsten och *Iafni* äro »de bröder», om vilka verserna tala; det skulle eljest bli svårt att veta, vad *þæix bröðr* syftar på. »Emellertid förefaller med denna uppfattning besynnerligt, att *Anundr*, den tredje brodern, nämner sig hafva deltagit i vårdens resande, så vidt den gällde *Þorsteinn*, men icke hvad hans broder *Iafni* beträffar.» Bugge framkastar här den möjligheten, att Torsten och *Iafni* ha varit halvbröder och att det skulle kunna förklara uttrycket »Anund efter sin broder».¹

von Friesen (1911) hävdar däremot bestämt, att »*iafna* här är appellativum liksom de i satsen parallella *fapur*, *brupur* och *buanta*. Liksom *fapur* anger förhållandet mellan *þourstain* samt *ketil* och *biorn*, *brupur* förhållandet mellan honom och *anuntr*, och slutligen *buanta* förhållandet mellan honom och *ketilau*, så måste *iafna* vara ett uttryck, som anger den ställning, *huskarlar* intogo till *þourstain*. *br<ü>pr* åsyftar Torsten och Anund, hvilkens ungdoms- och mannaålders bragder tillika med den fallne broderns skildras som tillhörande en svunnen tid (*uaru*): nu var förmodligen Anund gammal, då hans brorssöner nämnas främst som vårdens upphovsmän och således äro vuxne män. Appellativet *iafni*, m., förekommer i fvn. och i motsvarande former i nno. och nsv dialekter med betydelsen 'jämnhet, likhet'; i fvn. förekommer *iafningi*, i fsv. *iæmnunge* i bet. 'jämlike, särskilt i fråga om kämpar' Sdw. Substantiverade svaga former av adj. brukas i germ. språk ofta för beteckning af personliga konkreta (Kluge, *Stammbildungslehre*, 2. Aufl., s. 9 f.). *iafni* är sålunda möjligen ett uttryck för broderskapsförhållandet mellan höfdingen och hans män.» von Friesen översätter sålunda: »hirdmännen efter sin jämlike». Samma tolkning har även Ad. Noreen (1904): »knechte nach einem von ihresgleichen».

En obestriddlig svårighet ligger i formen *hifir*. Närmast skulle visserligen ligga att tolka den som prepositionen *yfir* 'över'. Denna förekommer emellertid icke på resta stenar i Södermanland och Uppland framför namnet på den, till vilkens minne stenen har blivit rest.² Där användes i stället alltid *at* (*aft*) eller *aftir*. Allra minst skulle man vänta ett 'över' här, på en sten som blivit rest till minne av en man som har fallit i främmande land. Det är därför sannolikt, att von Friesen har rätt, då han anser, att *hifir* är felristning för *eftir*; ett *t* har blivit uteglömt.

I sin senare behandling (1933) har von Friesen något modifierat sin uppfattning. Möjligen har han fäst sig vid att *iafna* i inskriften icke är åtföljt av det pronomen 'sin', som man väl borde vänta, om det skulle uttrycka broderskapsförhållandet mellan höfdingen och hans män. Det synes i varje fall vara den viktigaste invändning, som kan göras mot tolkningen av *huskarlar hifir iafna* som »huskarlarna efter sin jämlike». Han översätter nu: »hirdmännen efter (två) jämgode män (Torsten och hans bror Anund)». Härmed har emellertid von Friesen frångått det som varit hans utgångspunkt: att *iafna* är parallellt med *fapur*, *brupur* och *buanta* och sålunda måste ange den ställning, huskarlarna intogo till den döde Torsten. Därtill kommer, att det väl vore mycket osannolikt, att huskarlarna rest stenen även över den ännu levande Anund.

Att *iafna* icke är ett personnamn utan avser Torsten i hans förhållande till huskarlarna, torde vara ofrånkomligt. Å andra sidan har det knappast betydelsen 'jämlike', enär saknaden av ett 'sin' då blir oförklarlig. Det förefaller emellertid icke omöjligt att få en rimlig tolkning av *iafna*, om man uppfattar det som huskarlarnas hedersnamn på Torsten. Måhända har han under sin livstid varit känd under detta tillnamn, såsom *Þorsteinn iafni* 'Torsten den rättvise' eller helt enkelt som *Iafni*. Huskarlarna erinra nu i minnesinskriften om att det är i deras krets

¹ Brate har tydligen icke varit tillfredsställd med tolkningen av *iafna* som personnamn. I *Sveriges runinskrifter* (1922) översätter han, utan närmare förklaring, *huskarlar hifir iafna* »huskarlarna än mer».

² L 118 (Håga, Bondkyrko sn, Uppl.) *ifir ont* är felaktigt; inskriften har *fir ont*. L 171 (Blacksta, Jumkils sn, Uppl.) *hifir ketilmunt*; sannolikt felristat för *hifir* 'efter'. Ett egendomligt bruk av *yfir* synes föreligga Sö 74.

som tillnamnet har kommit till och haft sin egentliga innebörd. Ett binamn *iafni* 'den jämmodige' eller 'den rättsinnige' antages av Lind (*Norsk-isländska personbinamn: artikeln iafnakollr*).

Brate och Bugge ha funnit innebörden av uttrycket *Brøðr varu þeir bæstra manna* genom att sammanställa det med likartade isländska uttryck: *var sú lítillar ættar, svá stóra manna sem hann var, liðs var sú yðvars* (Am 43) o. dyl. Brate: »Dessa bröder voro de bästa män (hemma) i landet och i ledung ute». Bugge synes uppfatta genitiven *bæstra manna* snarast som partitiv: »Disse Brødre hørte til den bedste Slægt». »Men da passer ikke *i liði úti* i Forbindelse med *brøðr varu þeir bæstra manna*. Derfor sætter jeg større Skilletegn efter *manna*; henfører *á landi auk i liði úti* til det følgende og sætter intet Skilletegn efter *úti*.» Av metriska skäl anser Bugge, att **auk** bör uppfattas som adverb 'tillika, också'.

Den ofullständigt bevarade sista satsen supplerar Bugge så: **hiltu sina huskarla uil**, vilket han förbinder med det föregående **a lanti auk i lipi uti** och tolkar: *á landi, auk i liði úti heldu sína húskarla vel* »både i Landet og ude på Krigstog behandlede de sine Huskarle vel». ¹ Brate lämnar slutet översatt, och han betvivlar, att Bugges gissning *heldu* är riktig. Senare (1922) har han dock anslutit sig till Bugge. Detsamma är fallet med von Friesen (1911, 1933) som översätter: »Bröderna voro de bästa män hemma i landet och ute på ledung. Huskarlar sina höllo de väl.» Ad. Noreen följer likaså Brate i frågan om den första satsen: »Diese brüder gehörten zu den besten leuten im lande sowie draussen in der kriegerschar». Men av slutet ger han en annan tolkning:

»Hær nu minni(?)
huskarla unnu(?).

Hier jetzt haben sie ein zeichen zum andenken der knechte vollbracht.»

Den av Bugge föreslagna och sedan av Brate och von Friesen följda tolkningen av framtidens slutord: »de höllo sina huskarlar väl» är givetvis mycket oviss, liksom redan den till grund liggande läsningen. **huskarla**, det enda ord som är fullt säkert, kan vara gen. eller ack. pl., **sini** kan endast under förutsättning av en felristning uppfattas som *sina* (eller *sinna*), **hiltu** är möjligt, men endast första och sista runorna äro någorlunda säkra — **h** är säkerställt också genom aliterationen —, och sista ordet är ovisst (av flertalet granskare uppfattat som **uiu** eller **uir**). Det är emellertid trots detta ingalunda uteslutet, att Bugge verkligen har träffat det rätta. Uttrycket *halda vel* om en herres behandling av sina *húskarlar* är, som Bugge framhåller, känt från isl. litteratur (jfr även Sigvats Austrfararvísur, str. 18). Ur innehållets synpunkt passar det synnerligen väl.

Inskriftens mansnamn äro alla vanliga: *Kætill*, *Biorn*, *Þorstæinn* och *Anundr*. Även kvinnonamnet *Kætily* är väl styrkt från uppländska inskrifter: L 381 Råsta, Spånga sn, L 484 Ekeby, Skånella sn (gen. **ketiluar**, *Kætilyar*), L 529 Velamby, Vidbo sn, L 648 Fällebros, Täby sn. Från medeltida källor anföras Lundgren o. Brate två belägg, båda från Uppland. På Island och i Norge finnes det icke. Om namn på *-øy* se M. F. Lundgren, *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880).

Utrymmet på stenen har blivit disponerat med stor planmässighet. Själva minnesorden, som ju voro det viktigaste, ha bästa platsen; de börja nedtill t. v., gå runt stenens ytterkant och avslutas i rundjurets stjärt. Här stå runorna tämligen spatiöst, med jämna mellanrum. Därtill komma två tillägg: det ena börjar i rundjurets huvud, där plats förut blivit lämnad obegagnad, och fortsätter med tätt stående runor i en inre slinga på vänstra sidan uppåt stenens mitt; det andra har blivit anbragt på högra smalsidan, som motvikt mot vänstra sidans innehåll. Båda

¹ I ett tillägg (s. 405) föreslår han i stället, i anslutning till Dybecks läsning **hirnu**: *Hær nú sinni húskarla hió* 'her hug (utförde) nu Huskarlernes Følge (Mindestenen)'.

tilläggen ha poetisk form, vilket redan Liljegren anmärkt (och efter honom Dybeck, Rosenberg och Grundtvig). Tillsammans innehålla de fem allitterationspar. Subjekt i det första är *bróðr þæir*, i det andra *hann*. Detta *hann* syftar givetvis på Torsten, över vilken stenen är rest; han har fallit österut i Gårdarrike, som hövding för en krigarflock. Svårare är att veta, vad som menas med »bröderna», som voro de bästa av män och höllo sina huskarlar väl. Då predikatsverben ha preterital form, är det ju knappast troligt, att jämte Torsten hans bror Anund skulle åsyftas, som ännu lever och deltagar i resandet av minnesvården. Det har sannolikt funnits en tredje broder, som liksom Torsten är död. Jfr Gripsholms stenen Sö 179, rest över Harald, Ingvars broder. Därefter fortsätter inskriften: »De foro . . .», tydligen åsyftas både Harald och Ingvar. På samma sätt den tyvärr blott fragmentariskt bevarade Sö 281. Möjligen har Turinge-monumentet från början bestått av två stenar, en rest över vardera brodern, ett runstenspar av samma art som Sö 34 och 35 vid Tjuvstigen, Sö 122 och 123 Skresta, Sö 206 och 208 vid Överselö kyrka eller i Uppland stenarna vid Hansta, Spånga sn, vid Norby och vid Klista, Vårfrukyrka sn (L 717—718 och 722—723).¹

Uttrycket *austr i Garðum* förekommer även i en uppländsk runristning, D II 116 Veda, Angarns sn; jfr Öl 28. I västnordiska källor förekommer *Garðar* jämte *Garðaríki* som namn på väringarnas rike i Ryssland. Torsten har varit *liðs forungi*, »krigarskarans hövding»; samma ord finnes på runristningen vid Eds kyrkostig, Uppl. (L 397), där Ragnvald om sig själv säger, att han i Grekland har varit *liðs forungi*. Jfr även isl. *foringi liðs*. Om ordet *foringi*, *forungi* se S. Bugge i *ANF* 2, s. 224, Hj. Falk i *ANF* 4, s. 352, E. Olson, *De appellativa substantiven* (1916), s. 26 f., 108 f., 255 f. (och där cit. litt.). *Lið*, n. betecknade den organiserade krigarskaran, samlad kring en hövding.

De epitet som tilläggas Torsten, *liðs forungi*, *landmanna bæstr*, torde ha ungefär samma innebörd som i det föregående *bæstra manna a landi ok i liði uti*. *Landmanna bæstr* betyder sålunda 'den bäste av män i landet'. Så har det tidigare uppfattats av Brate, Ad. Noreen och O. von Friesen.² Samma uttryck förekommer i den danska runinskriften från Skivum, Jylland (*DRM* 2, nr 3): *hann vas landmanna bæstr i Danmarku ok fyrstr*. Jfr också inskriften vid Lundgård, Skåne (*DRM* 4, nr 37) *lanmitr kuþa*, (ack.) *landmændr goða*, och Sö 54 *latburnir man*, *landburnir menn*. Om runinskrifternas *landmaðr*, isl. *landmaðr* se E. Brate och S. Bugge, *Runverser*, s. 151 f., 295 f., 319 f.³ Lis Jacobsen i *APhS* 1, s. 207 f., 324 f.

Vid sidan av sönerna, brodern och makan omtalar inskriften bland dem som rest minnesvården över Torsten huskarlarna. Ordet *húskarl*, välkänt från isl. och fno. litteratur, betecknar 'en fri tjänare', i förhållande till hans *húsbóndi* 'herre'. På Island kunde under sagotiden varje bonde ha en eller flera huskarlar; men i Norge blev det efterhand förbehållet för ländermän och hövdingar. Särskilt användes det om konungens män; det är en äldre motsvarighet till det medeltida *hirðmaðr*. Det kväde, som skalden Tormod föredrog på morgonen före slaget vid Stiklastad, kallades *Húskarlahvöt* 'eggandet av huskarlarna'. Också i den gamla hjältediktningen omtalas huskarlarna. Gudrun utdelade sitt guld bland huskarlarna, innan hon lämnar dem att förgås i den brinnande kungaborgen (Atlakvida). Hjalmar tänker i sitt dödskväde med vemod på huskarlarna, som prydda med smycken dricka mjöd i hans faders hall. Se vidare A. Olrik, *Danmarks Heltedigtning* 1 (1904), s. 103 f.

¹ Att »stenar» rests, omtalas även i ett par andra sörmländska inskrifter: Sö 36 Trosa bro, 134 Ludgo, 178 Gripsholm och 328 Tynäs.

² Något oklar är kanske von Friesens — av alliterationen betingade — översättning i *Runorna* (1933): »den förste i fält, den förste i freden».

³ Brate tolkar inskrifternas *landmaðr* på samma sätt som här ovan skett (*landburnir menn* 'infödde män'), under det att Bugge översätter det »Mænd som eie Land, Mænd som besidde Jordegods' (*landburnir* 'ved sin Födsel berettigede til Jordeiendom')».

Ordet har varit allmänt nordiskt. Det förekommer som lånord i fornengelska källor från 1000-talet, betecknande en konungens hirdman (se J. Steenstrup, *Danelag*, s. 134 f.). Utom på Turinge-stenen är det känt från tvenne uppländska inskrifter, L 497 Snottsta, Markims sn, L 502 Orkesta kyrka. Däremot saknas det fullständigt i medeltida svenska källor; särskilt betecknande är, att det icke finnes i lagarna. Det hänger sålunda nära samman med vikingatidens kulturförhållanden.

Huskarlarna voro fria män, som slöto sig till en storman och utgjorde hans följe. De åtnjöto fritt underhåll av sin herre och levde i hans hus, som därför måste vara en stor och rymlig gård. I gengäld voro de skyldiga att bistå honom i alla hans förehavanden, att skydda hans liv och att troget följa honom dit han befallde. Gick han i viking, bildade de kärnan av hans *lið*. Han belönade deras trohet med guld och vapen, och de prisade å sin sida hans givmildhet. Att vara huskarl hos en framstående man var för unga bondsöner från bygden en eftersträvad och ansedd ställning. Endast så kunna vi också förstå, att *Huskarl* kunde bli ett personnamn. Som sådant förekommer det i flera uppländska inskrifter: L 265 Ängsvreta, Hållnäs sn, L 432 Smedby, Hammarby sn, D II 105 Lingsberg, Vallentuna sn, D I 93 Nyby, Sparrsätra sn(?).

Axel Olrik har med skäl framhållit huskarlarnas betydelse för den forntida diktningens liv och utveckling. I hövdingegården bildade de en talrik och fast sammansluten skara av unga krigare, befriade från omsorgerna för sitt uppehälle och därför villigt lyssnande till kväden och sagor. De gamla hjältesångerna avspegla i stort sett deras ideal och syn på tillvaron. Deras tacksamhet och tillgivenhet för hövdingen sökte sig uttryck i lovkväden av den art, som utgör huvuddelen av den isländska skaldediktningen. Skalden Sigvat Tordsson blev upptagen i Olav Haraldssons hird och mottog därvid av konungen ett svärd. Han kvad sedan en visa: »Gärna tog jag emot ditt svärd, krigare, och jag har aldrig ångrat det sedan; det är min glädje. Det är en härlig id (att tjäna konungen). Du, givmilde man, har fått en trogen huskarl och jag en god herre. Vi ha båda tagit ett gott råd.» Särskilt vid sin hövdings död ha huskarlarna i minneskväden prisat hans bragder och klagat sin förlust. I dylika krigarföljets klagosånger har man t. o. m. velat finna en av huvudkällorna för den forngermanska hjältedikten (E. Wessén i *Edda* 1915, s. 127 f.).

Turinge-stenen är en ovanligt praktfull minnesvård. Den har varit rest över en mäktig och ansedd man, som troligen genom krigiska företag i österled har samlat sig rikedomar. Men den vittnar också om huskarlarnas tillgivenhet. Det är deras synpunkter, som återklinga i lovorden. Det är säkerligen ingen tillfällighet, att vi just på denna sten möta en inskrift i litterär form, där man i ordval och uttrycksformer finner anknytningar till den fornnordiska poesien.

Om Turinge-stenens ålder kan intet med visshet sägas. **o**-ljudet betecknas med **u**-runan: **brupur**, **buanda**, **urrustu**, **furuki**, en gång med **ou**: **pourstain**.

339. Turinge kyrka, Öknebo hd.

Pl. 3: B 695.

Litteratur: B 695, L 801. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Mon. Sud.*; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1 (1865), s. 86; O. Hermelin, *Öknebo härad*, s. 3, 6.

Avbildning: P. Helgonius.

Runstenen låg, enligt uppgift i *Ransakningarna*, som tröskel i västra kyrkdörren. Så låg den till o. 1850, men då blev den »inlagd i den rifna muröppningen på södra sidan om dörren, så att bara en kant af honom nu är synlig» (Dybeck). Den skulle alltså finnas kvar, ehuru

oåtkomlig. Hermelin uppger däremot, att den »vid en kyrkans reparation blifvit upptagen, sönderslagen eller undanskaffad. Icke ett spår af densamma synes nu».

Inskrift (enligt B 695):

kiulaj . . . pinsa + at + sturbiurn + faþur sin

5 10 15 20 25 30

Kiula[KR] . . . *pensa at Styrbiorn, faður sinn.*

»Kjulak . . . denna [sten] efter Styrbjörn, sin fader.»

Det första namnet, som tyvärr är ofullständigt bevarat, är säkerligen detsamma som förekommer på ett par uppländska stenar tecknat **kiulakr** L 356 Troxhammar, Skå sn, **giulakr** L 423 Vik, Hammarby sn, och på en östgötsk: (ack.) **kiulak** Ög 20. Sannolikt har Brate rätt, då han sammanställer det med isl. *Kiallakr*, ett namn som är lånat från keltiska språk (ir. *Cellach, Ceollach, Ceallach*). På Island tillhör det speciellt en viss släkt, som härstammade från *Kjallakr iarl á Iamtalandi*. Jämtlands namnskick har ju särskilda anknytningar till Mellansverige (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 102), och det kan kanske i någon mån tala för att den givna tolkningen av runinskrifternas namn är riktig. Högst märkligt förefaller i varje fall detta keltiska inslag i det fornsvenska namnförrådet.

Det andra namnet, *Styrbiorn*, är däremot inhemskt nordiskt och kanske speciellt svenskt. Det är ytterligare känt från två sörmländska inskrifter, Sö 34 och 192, fem uppländska, L 203 Gnista, Vaksala sn, L 234 Tensta kyrka, L 559 Lövestaholm, S:t Olovs sn, L 711 Söderby, Arnö sn och en runsten vid Tengby, Löts sn (*UFF* 3, s. 217), och en västgötsk, vid Husaby (*ATS* 22: 1, s. 57).

Ristningen visar samma mönster som Sö 307 Igelsta kvarn och är sannolikt utförd av samme man.

Turinge prästgård, Öknebo hd.

I sin beskrivning över Turinge socken (förf. år 1806, tryckt 1930) har prosten Johan Ekström följande uppgift (s. 36): »I Sochnen hafva varit flere Runstenar; men de hafva blifvit förstörde. Uti Syllmuren under gamla Byggningen i Prästegården fann jag år 1804 ett stycke af en sönderslagen Runsten med några Runska bokstäfver uppå.»

Senare uppgifter om detta fragment saknas, och det är åtminstone f. n. förkommet.

340. Ö. Kumla, Turinge sn, Öknebo hd.

Pl. 3: B 696. Pl. 192.

Litteratur: B 696, L 805. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Mon. Sud.*; O. Hermelin, *Öknebo härad*, s. 6; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (*ATS* 10: 1), s. 152 f.

Äldre avbildningar: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 696).

Runstenen stod enligt *Ransakningarna* »uthi Östra Kumbla gärde». Sannolikt var den redan vid slutet av 1700-talet förkommen, då den icke omtalas i den för fornminnen intresserade prosten J. Ekströms Turinge-beskrivning (se ovan s. 323). Dybeck uppger 1858, att med undantag av runstenen vid kyrkan (Sö 338) samtliga socknens från äldre tid kända runstenar äro förstörda, Hermelin har förgäves sökt efter dem: »Vid Öster Kumla kunde icke någon runsten upptäckas, ej heller visste äldre, på stället boende personer om att någon sådan sten der funnits». — Omkring 1925 påträffades vid Ö. Kumla ett runstensfragment, som visade sig vara toppstycket av

den förkomna runstenen. Det förvaras nu i Östra Södermanlands Kulturhistoriska Förenings museum på Torekällsberget i Södertälje.

Runstenens höjd synes efter Helgonius' teckning att döma ha varit omkring 2 m.

Inskrift (enligt B 696):

: **stin** : **sar** : **si** **sonr** : **at** . **frusta** **ikirunar** : **sun** : **aik** : **kuplifs** : **ulifr** : **raisti** **aftir** **brupur** **sin** (På kors-
                   5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65
 foten:) **kus**
                   70

Steinn sarsi s[t]an[d]r at Frosta, Ingirunar sun ok Guðlæifs. Olæifr ræisti æftir broður sinn. Kross.

»Denna sten står efter Froste, Ingeruns och Gudlevs son. Olev reste (den) efter sin broder. (Detta är) ett kors.»

På fragmentet finnas runorna 24—29 **irunar** jämte följande skiljetecken : och nedre stapeln av 30 **s**. Liljegren har felaktigt **u** i st. f. 16 **f** och har rättat 34 **i** till **u**.

Inskriften har samma formulering som Aspa-stenen Sö 137. Jfr även de danska inskrifterna *DRm* IV, 1 Örja, Skåne, *DRm* III, 5 Flemlöse, Fyn, *DRm* I, 10 Aars, Jylland. Till sin ornamentik (runslingan, korset) erinrar den slående om en grupp inskrifter i Rekarne och Nyköpings-trakten (Rönö hd), t. ex. Sö 112. Den använder **o**-runan som tecken för nasalerat *a* (10—13 **sonr**) och betecknar **o**-ljud med **u**-runan (43—47 **ulifr**, 59—64 **brupur**); den tillhör följaktligen med säkerhet förra hälften av 1000-talet.

I 10—13 **sonr**, som måste vara 3 sg. pres. *standr* (l. *stændr*), äro två runor **t** uteglömda; jfr Sö 122, 137 **stanr**, 138 **stainr** 'står', Sö 150, 196, 291 **sain**, 292 **saen**, 333 **sina** 'sten' m. fl. 68—70 **kus** står säkerligen för **krus** 'kors'; jfr Sö 227. Brate lämnar det (i *Runverser*) otolkat; Bugge förmodar, att det är »et forkortet skrevet Önske for den Afdödes Sjæl (eller ufuldstændig Levning af et saadant Önske), f. Ex. **ku[p hialbl] s[alu]**». 33—35 **aik** är felristat (eller felläst) för **auk**.

Om namnet *Frosti* se ovan Sö 219. Mansnamnen *Guðlæifr* och *Olæifr*, med samma efterled, äro båda tämligen vanliga. Kvinnonamnet *Ingirun* är däremot icke säkert belagt i inskrifterna. Bugge förmodar (*Runverser*, s. 71), att det förekommer på L 329 Stäket, Stockholms-Näs sn (Uppl.), felristat (eller felläst) **iskirun**. Några medeltida belägg finnas i Lundgrens namnordbok.

341. Stavsta(?), Turinge sn, Öknebo hd.

Pl. 3: B 694

Litteratur: B 694, L 806. J. Peringskiöld, *Mon. Sud.*; O. Hermelin, *Öknebo härad*, s. 6; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 80.

Avbildning: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 694).

Var denna nu förkomna sten egentligen hört hemma, är ytterst ovisst. Enda källan är träsnittet hos Peringskiöld och i Bautil, signerat P. H. och sålunda återgående på en teckning av P. Helgonius. Peringskiöld har försett det med påskriften »Stafsta i Turinge», och *Bautil* har överskriften »Thuringe Sockn. N:o 694 Stavestad». Något Stavsta finnes emellertid icke i Turinge, ej heller i angränsande socknar. Namnet är troligen felläst från en otydlig anteckning av Helgonius (jfr Sö 222). Någon ledning kan man få i följande omständighet. Peringskiöld har i *Monumenta Sudermannicæ* på Helgonius' träsnitt skrivit siffror, som hänvisa till en förlorad anteckningsbok (n:r 6) av Helgonius. Numren 6: 1—6: 22 äro stenar i Sotholms härad, 6: 23—

6: 33 i Öknebo härad (utom 6: 32, som avser Sö 222 »Fruenda brink»). Ordningen är följande: 6: 23 = Sö 348, 6: 25 = »Stafsta i Turinge», 6: 26 = Sö 345, 6: 27 = Sö 339, 6: 28 = Sö 350, 6: 29 = Sö 351, 6: 30 = Sö 342 och 346, 6: 31 = Sö 349, 6: 32 = Sö 222, 6: 33 = Sö 352. 6: 24 fattas; möjligen har detta nummer tillhört Sö 340 Kumla, Turinge sn, då träsnittet av denna sten saknar beteckning. Det torde därför vara ganska visst, att »Stafsta»-stenen tillhört Öknebo härad, sannolikt också Turinge sn, såsom Peringskiöld anger.¹ Anmärkningsvärt är emellertid, att den icke finnes omnämnd i *Ransakningarna*.

Inskrift (enligt B 694):

prniutr · rasti + s--- at · burupu- + kaifuti + || futr + un

5   10   15   20   25   30   35

porniutr(?) ræisti stein at broður . . .

»Tornjut reste stenen efter (sin) broder . . .»

Till läsningen: Två **t**-runor äro stupade, 11 och 18 **t**. I rundjurets stjärt står sista delen av inskriften, som skall läsas i motsatt riktning mot det övriga. Runan 37 **u** är omvänd.

Inskriftens första namn är en sammansättning med *-niutr*; förleden är möjligen, såsom Brate förmodat, *Por-*. Då emellertid detta förutsätter, att en runa blivit uteglömd, och då namnet *Porniutr* f. ö. är alldeles okänt, kan man måhända även räkna med den möjligheten, att första runan **p** blivit felläst för **a**. Namnet *Arniutr* är nämligen belagt i Uppland (L 269 Hanunda, Hökhuvuds sn), möjligen också i Gästrikland (L 1046 Färnebo kyrka: **ounio**tr). En tredje möjlighet, som dock avgjort ligger mera avlägsen, är att tredje runan varit ett **i**. Både *Porliotr* och *Arnliotr* äro väl styrkta från västnordiska källor; däremot saknas de i det svenska namnförrådet från vikingatid och medeltid. Om namn på *-niutr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 108. — 26—32 **kaifuti** kan möjligen vara ett tillnamn: *Kæifotti* 'den snede, den vänsterhänte', en utbildning med suffixet *-ött* av adj. no. *keiv* 'sned, skev', varav no. *keiva*, sv. dial. *keva* 'vänstra handen' (gottl. *kaitu*, f. best.). Sista runan bör då ha varit **a** i stället för teckningens **i**. — 33—36 kan givetvis vara ett mansnamn *Fotr*; däremot är 37—38 **un** alldeles oklart. Brate förmodar: »Fot högg».

Namnet *Fotr* är visserligen sällsynt. Ändock ställer jag mig mycket tvivlande till Brates antagande, att »Stafsta»-stens *Fotr* skulle vara identisk med den uppländske runristaren Fot. Brate påpekar själv, att »Stafsta»-stenen är mycket enklare än de av Fot signerade och att den skiljer sig från dessa även genom att **u**-runan användes som tecken för **o**. »Om ristaren skulle vara densamma, måste denna ristning vara hans äldsta i behåll och hans hemort kanske Södermanland.»

342. Ströpsta, Turinge sn, Öknebo hd.

Pl. 3: B 690.

Litteratur: B 690, L 808. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 5.
Avbildning: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 690).

Enligt *Ransakningarna* (se ovan s. 323) låg stenen »på Ströpsta Skogen, brede widh allemenne vägen, som löper emellan Twringe och Gärna Sochnar»; den kallades »Käringe Steenen». Helgonius fann emellertid några år senare blott ett fragment. Numera är också detta förkommet. — I *Bautil* och hos Liljegren har inskriften blivit upptagen under Ytterjärna sn.

¹ Om »Stafsta» (»Stavestad») beror på en felläsning, kunde man bland nutida gårdsnamn i dessa sockpar gissa på flera, bl. a. Marsta i Turinge sn och Stensta i Ytterjärna sn.

Inskrift (enligt B 690):

... rkiṛ raistu : s- ...

... [P]o[r]gæiRR ræistu s[tæin] ...

»... Torger reste stenen ...»

343. Tveta kyrka, Öknebo hd.

Pl. 174.

Litteratur: R. Dybeck, Runa (fol.) 1 (1865), s. 28; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 61, 65.

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Hermelin a. a.

Runstenen sitter inmurad i taket över porten mellan vapenhuset och kyrkan, med stenens kanter täckta av mur och bjälkar. Den upptäcktes år 1866. Vid Dybecks besök var hela ristningen blottad och fri. På Hermelins teckning saknas den övre delen, och numera är en del av högra sidan dold och oåtkomlig.

Röd sandsten. Den synliga ytans längd 1,02 m., bredd 0,90 m.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Dybeck):

inkialtr [: raisti : auk : þr] stin · stain · þina · at · arnfast : faður : sin :

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Ingjaldr ræisti ok Þ[o]rstæinn stæin þenna at Arnfast, faður sinn.

»Ingjald och Torsten reste denna sten efter Arnfast, sin fader.»

Till läsningen: 48 i är icke stunget. Bst i 37 n är svag. — Hermelin: 36—37 ui.

Arnfastr (som i inskrifterna ej kan säkert skiljas från *Ærnfastr*) synes ha varit ett tämligen vanligt namn; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 100.

344. Kiholm, Västertälje sn, Öknebo hd.

Pl. 175.

Litteratur: Brev från L. Broomé ¹⁴/₈ 1884 till H. Hildebrand (ATA); E. Brate, Rapport ³/₁ 1889 över Undersökning av en runristning vid Kiholm ²⁹/₉ 1888 (ATA).

Ristningen finnes i en berghäll invid stranden av Södertäljeviken, omkr. 600 m. N om Kiholm och omkr. 300 m. NÖ om torpet Lugnet. Den ristade ytan står nästan lodrätt. Dess höjd över vattenytan var vid det tillfälle, då undersökningen gjordes, ungefär 6 m.

Ristningen blev känd år 1884 genom en anmälan till Riksantikvarien och undersöktes första gången år 1888 av H. Hildebrand och E. Brate.

Ristningen är i stort sett väl huggen och väl bibehållen. Otydligt är endast slutet av inskriften och en del ornamentala detaljer.

Inskrift:

× **auþbiarn** × **auk** × **sigbiarn** × **kupbian** × **þair** × **bypr** × **litu** × **hakua** × **stain** × **þinsa** × **eftir** × **biurn** ×

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

fnþur × **sin** --- **alan**

65 70 75

Auðbiorn ok Sigbiorn [ok] Guðbio[r]n þæir b[r]øðr letu haggva stæin þensa æftir Biorn, faður sinn [sni]alan(?).

»Ödbjörn och Sigbjörn och Gudbjörn, de bröderna läto hugga denna sten efter Björn, sin raske fader.»

Till läsningen: Hst till 1 **a** står i en spricka i stenen men är dock tydligt huggen. Tydligt stungna äro 14 **g** och 32 **y**. Däremot saknas prick i 20, 41 **k**, 36, 50, 70 **i**. 54 **e** har en bred grop mitt på hst; sannolikt hugget. Efter 25 **a** är ett **r** uteglömt; likaså efter 31 **b**. 65 **n** är tydligt, felristning för **a**. Slutet är otydligt på grund av stenens vittring. Någorlunda säkra äro dock 75—78 **alan**. Där framför synas endast två hst; av runan 72 finnes knappast något spår. — Brate: 72—78 **frabur**, vilket han tolkar *fra Bor[n]*, »från Bornö (i Salems sn)».

Ristningen är sålunda huggen till minne av *Biorn* av hans tre söner *Auðbiorn*, *Sigbiorn* och *Guðbiorn*. De fyra namnen erbjuda ett intressant exempel på variation inom svenskt namnskick under vikingatiden; se härom E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 10 f. *Auðbiorn* är känt från Öl 31 och från L 68 Stavsund, Sko sn, L 576 Örby, Lagga sn, L 710 Våppeby, Arnö sn och en runsten vid Visteby, Rasbo sn (Brate, *Svenska runristare*, s. 119), alla dessa i Uppland.¹ Från medeltiden är *Ödhbiörn* tämligen väl styrkt. De övriga tre namnen äro vanliga. Om *Guðbiorn* se Sö 177.

345. Ytterjärna kyrka, Öknebo hd.

Pl. 176. Pl. 3: B 693.

Litteratur: B 693, L 810. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Mon. Sud.*; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 203, 249; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 154.

Äldre avbildningar: B 693; Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA).

I *Ransakningarna* finnas följande uppgifter, lämnade 1667, om runstenar i Ytterjärna sn: »1. Vtij Lijdbby fins en stoor steen, Lijcknelse till een Runsteen, medh ringar och kors opå, 2^{1/2} aln högh med bööckstäfver, och een hoop medh Jättegrifter i backen, medh steenmurar lagde. 2. Vtij Kiulestadh fins een Runsteen, Ett quarter tiock, 1/2 aln i Roten, Sönder brändh när som byn brann, stycken finnes och behåldne, med bööckstäfver på, förder ifrån Lijdbby som berättas, dher och Rummet synes än, hwar han hafuer stått. 3. Vtij Walestadh stå 2 stora stenar 3 1/2 aln länge, 5 andra mindre stenar, någre fler små finnas der och, vände(?) med stenar emillan dhem, såsom Runnestenar. Een Runsteen fins neder i åkergälet, medh bööckstäfuer och kors oppå . . . 7. Widh Ytter Kyrkian fins Een häll, vtij Wapenhuusdören, medh Runebööckstäfuer på.» De stenar, som åsyftas, äro tydligen Sö 349, 348, 350 och 345.

Som trappsten vid ingången till vapenhuset låg runstenen Sö 345 år 1667, och den har säkerligen mycket länge haft denna användning. Av den några år senare utförda teckningen att döma var den nämligen redan mycket sliten. Den omtalas på samma plats i ett kyrkoinventarium 1830 (ATA): »Midt för kyrkodörren ligger, såsom trappa, en söndrig Runsten, hvarpå blott en och annan Runa nu äro läslige», och av J. H. Schröder (hs 115 i Uppsala Univ.-Bibliotek): »Runsten utnött vid kyrkodörren, strödda runor synliga». Också Hermelin fann den »inlagd i porten till Ytter Jerna kyrka». Hans teckning visar stenen spräckt tvärs över mitten. År 1896, då Brate besökte platsen, var det ena stycket, det större, »upprest mot norra kyrkväggen». Det andra, mindre, var förkommet.

Senare ha två mindre runstensfragment kommit i dagen på kyrkogården, men troligen tillhöra de icke samma sten. Alla tre styckena stå nu uppställda mot kyrkogårdsmuren, på norra sidan.

Stenens storlek är omkring 1,10 × 1,15 m.

¹ Jfr också *aubiarn* Sö 211.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 693 och Hermelin):

. . . [in × pinsa × at × kair] . . . er · e[n-á]pr × ut-k-

. . . [st]æin þensa at Gæir- . . . [va]r æn[d]adr ut[i Grikkiun](?)

» . . . denna sten efter Ger- . . . han hade dött ute i Grekland.»

Till läsningen: 1—8 finnas både i Bautil och hos Hermelin, 9—13 endast hos Hermelin. 14 **e** har en tydlig fördjupning mitt på hst; sannolikt **e**, möjligen **a**. 16 är tydligt **e**. Därefter är stenytan alldeles avsliten, så att inga spår finnas av runor. Av 20 **p** är större delen av bst behåll. 21 **r** är fullständigt bevarad, likaså tvärslingans första runa 22 **u**. Av 23 **t** finnes större delen, hst och v. bst. Därefter är ytan svårt skadad. 25 **k** är säker; övre delen av bst borta. Av följande runa är hst tydlig, med övre delen av en bst till h., sålunda **l**, **r** eller **u**. — B 693: 14 **a**, 16—21 **iniapr**, 25—26 **tb**. — Hermelin: 14 **i**, 16—21 **i---pr**, 25—26 **k-**. — Brate; 14 **e**, 16—21 **e--apr**, 25—26 **kr**.

De två fragmenten ha tydlig ristning.

I. . . . **roþur** × . . . , d. v. s. [b]roður »broder».

II. . . . **raisa** : . . . , d. v. s. ræisa »resa».

346. Gersta (nu Gerstaberg), Ytterjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 3: B 691.

Litteratur: B 691, L 814. J. Peringskiöld, Mon. Sud.; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 204.

Avbildning: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 691).

Runstenen, som numera är förkommen, fanns enligt Peringskiöld vid »Geresta». Senare uppgifter om den saknas.

Inskriften börjar i rundjurets huvud och skall läsas från h. till v., sålunda med omvända runor.

Inskrift (enligt Helgonius):

slakui × **auk** × **san** × **þirsi** × **rstu** × **stáhin** × **it boata** × **auk at** + **brupur sín**

slakui ok **san** þæirsi ræistu stæin at boanda ok at broður sinn.

» — — och — de reste stenen efter [sin] husbonde och efter sin broder.»

Upp- och nedvända äro runorna 5 och 8 **u**. 23 **t** har bst endast t. v.; likaså 32 **t**. 23 är binderuna av **t** och **a**.

Inskriften är egendomligt formulerad och oklar. Den har icke namn på den person (eller de personer), till vars minne den är rest. 1—6 **slakui** är sannolikt samma namn som å Sö 353 **slaguis** och avser troligen samme person. 10—12 kan vara en ofullkomlig teckning av ett *Stæinn* eller *Svæinn*.

Med sitt enkla kors påminner Gersta-stenen om Sö 342 Ströpsta. En likhet mellan de båda inskrifterna är också förekomsten av omvända runor. Troligen äro de ristade av samme man.

347. Gersta (nu Gerstaberg), Ytterjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 177.

Litteratur: E. Brate, Skansens runstenar (i: Meddelanden från Nordiska Museet 1897), s. 13, Svenska runristare (1926), s. 60; G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 261.

Äldre avbildning: Brate 1896 (ATA).

Runstenen påträffades, troligen på våren 1891, vid grävning av täckdiken i trädgården vid Gerstaberg. Den blev, innan ristningen blivit iakttagen, söndersprängd i fyra ungefär lika stora delar. Dessa hopfogades sedan med cement, och stenen restes på en trädbevuxen kulle ett stycke S om Gerstaberg, invid stambanan.

Rödaktig vacker granit. Höjd 2,35 m., bredd (nedtill) 1,48 m. Ytan är slät och jämn, delvis verkar den nästan blankslipad. Säkerligen har den varit ännu jämnare, då stenen ristades; de skador, som nu finnas i vissa delar av ytan, torde ha uppkommit i senare tid, delvis kanske vid stenens framtagnings och söndersprängning. Lyckligtvis ha dessa skador endast i mindre utsträckning drabbat själva ristningen. Stenen är djupt och väl huggen, och ristningen tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

: **ikiþora : auk : aystain : auk : hastain : hulmstain : þaun : litu : raisa : stain : eftir : frokn : auk : at :** ||
           5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60   65
· biurstain : sun : froknar : auk : ikiþorur : kup : hielbi : ant : þaira : feþrka : auk : kus : mopir : esbirn · risti · auk
 70   75   80   85   90   95   100   105   110   115   120   125   130   135   140   145
· ulfr · stainti :
 150   155

Ingipora ok Öystæinn ok Hastæinn, Holmstæinn, þaun letu raisa stæin æftir Frøkn ok at Biurstein, sun Frøknar ok Ingiporur. Guð hialpi and þæira fæðrga ok Guðs modir! Æsbiorn risti, ok Ulfr stæindi.

»Ingetora och Östen och Håsten [och] Holmsten, de läto resa stenen efter Frøkn och efter Bjursten, Frøkns och Ingetoras son. Gud och Guds moder hjälpe deras ande, faderns och sonens. Esbjörn ristade, och Ulv målade.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 12 **y**, 55, 105 och 118 **e**. Pricken i 134 **e** är svagare, men torde dock få anses säker. Icke stungna äro 42 **i**, 100, 121 och 126 **k**. Bst i 15 **a** är skadad, men kan dock spåras. 16 **i** står i en spricka. Övre delen av 136 **b** är borta. 137 **i** har en svagt krökt stav.

I huvuddelen av inskriften (1—133) stå runorna med jämna mellanrum och äro mycket omsorgsfullt huggna. I motsats härtill äro de i den sista meningen (134—158), där runristaren och runmålaren omtalas, starkt sammanträngda och betydligt grundare. De sista runorna, 150—158 **fr · stainti :**, ha icke fått plats inom själva slingan, utan stå utanför och sakna omgivande ramlinjer. Det borde ha varit mycket lätt att beräkna utrymmet så, att alltsammans med jämna mellanrum gått in på själva runslingan. Olikheten är tydligen avsedd och markerar det sista meddelandets underordnade betydelse.

Namnet *Frøkn* är sällsynt. Endast ett annat belägg är känt, från en uppländsk runsten, L 786 Salefors, Simtuna sn. Det saknas inom det kända namnförrådet under medeltiden både i Sverige och i Norge och på Island. Egentligen är ett tillnamn, bildat av adj. isl. *frækn* 'modig, djärv' (jfr Ög 81). *Ingipora* är rätt väl belagt: L 367 Frössunda, Solna sn, L 369 Rotebro, Sollentuna sn, L 391 Viby, Sollentuna sn, L 396 Eds kyrka, L 416 Smedby, Fresta sn, L 647 Karby, Täby sn. Alla beläggen tillhöra sydöstra Uppland och nordöstra Södermanland, vilket

väl knappast är en tillfällighet. Namnet är icke känt från medeltida urkunder, och icke från Norge och Island. — Alla de fyra sönerna ha namn på *-stæinn*, sålunda ett exempel på variation i namnskicket, varom se E. Wessén, *Nordiska namnstudier* (1927), s. 10 f. *Øystæinn*, *Hastæinn* och *Holmstæinn* äro rätt vanliga namn; om *Biurstæinn* se ovan Sö 320. *Hastæinn* är belagt även Sö 56, 122, 123 och D I 104 Tjursåker, Vårfruberga sn (Uppl.). Anmärkningsvärda äro de båda genitivformerna *Frøknar* (jfr **þorstainr** Sö 84, **þorstinnr** Sö 363) och *Ingjþorur* (jfr **aupur** Sö 60, **sifur** Sö 96, **kunur** Sö 139).

Gerstabergr-stenens intresse ligger icke minst i det sista meddelandet: *Æsbiorn risti, ok Ulfr stæindi*. Att ristaren, den runkunnige, som komponerat stenens ornamentik och huggit in dess inskrift, också sörjer för att hans namn blir bevarat till eftervärlden, är ju icke ovanligt. Där- emot är det tämligen enastående, att det i en inskrift omtalas, vem som har »målat» stenen, d. v. s. ifyllt slinglinjer och runor med färg.¹ Säkerligen har detta i allmänhet ansetts som en alltför underordnad och mera tillfällig åtgärd för att behöva särskilt omtalas. I regeln torde man väl också få förutsätta, att runristaren och runmålaren ha varit samme person. I detta fall har en särskild man anlitats för målningen. Om verbet *stæina* 'måla' se ovan Sö 205 och 213.

I förhållande till den stora omsorg, som har nedlagts på stenyttans beredning och på runinskriften, som har en otadlig ortografi, verkar ornamentiken mycket enkel. Upptill och nedtill förenas de båda rundjuren av ett par enkla streck, i stället för de eleganta slingknutar, som där brukas förekomma. På rundjurets stjärtar finnas ett par små utväxter, rudiment av fötter, ett av de ständigt återkommande ornamentsmotiv, varmed ristarna söka fylla tomma delar av stenyttan. — Brate har förmodat, att Gerstabergr-stenens ristare är samme *Æsbiorn* som namnger sig på Överselö- och Nybble-stenarna, Sö 205 och 213. Det är kanske icke uteslutet, trots avståndet. De båda stenarna på Selaön ha en mycket rikare ornering, men också denna röjer en viss tafatt- het i detaljer. Märk exempelvis den lösa slingknut, som nedtill förenar de båda rundjuren på Sö 213. En påfallande överensstämmelse mellan de tre runstenarna, där en Esbjörn nämnes som ristare, är den ovanliga skicklighet och omsorg, som har ägnats själva stenyttan.

Ristningen använder (liksom Sö 205 och 213) **o**-runan som tecken för *o-(ö)*-vokal: **ikipora**, **ikiporur**, **frokn**, **froknar**, **mopir**. Anmärkningsvärda former äro **ulfr**, med **r** i stället för **ᚱ**, och **hjelbi**, med **ie** i stället för det vanliga **ia** (se Sö 276).

348. Kjulsta, Ytterjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 176. Pl. 3: B 697.

Litteratur: B 697, L 804. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 6, 204, 210, 241.

Äldre avbildningar: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 697); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA).

Om runstenen »vthi Kiulestadh» säges i *Ransakningarna* (se ovan s. 335), att den hade blivit flyttad från Lideby, där man ännu kunde se platsen, där den hade stått. Vidare hade den blivit sönderbränd, då Kjulsta by brann, men stycken funnos kvar med runinskrift på. Helgonius påträffade endast ett fragment; de övriga hade kanske blivit använda, då byn återuppbyggdes efter branden. Fragmentet låg enligt Hermelin vid trappan till en bod. Brate ombesörjde 1896, att det togs upp ur trappan och ställdes mot gaveln av manbyggnaden. År 1930 var detta hus rivet, men stenen återfanns på samma plats, liggande med runorna nedåt och okänd för gårdens folk. Nu är den flyttad till den nya gårdstomten, omkring 65 m. längre åt S, och rest där.

¹ En liknande uppgift förekommer möjligen också på en uppländsk runsten, L 253 Axlunda, Björklinge sn (E. Brate, *Svenska runristare*, s. 92).

Granit. Höjd 1,05 m., bredd 0,70 m. Ristningen är mycket nött; bäst urskiljbar är den på h. sidan.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Helgonius):

[**paik**] . . . **sin** **han** **uarþ** **t[rib** . .]
                   5   10   15

Þeg[n] . . . sinn. Hann varð drep[inn] . . .

»Tägn . . . sin. Han blev dräpt . . .»

Brate tycker sig ha urskiljt 16—18 **rib**, ehuru »högst osäkra». Liljegren har supplerat 1—4 **paik** med ett **n** och 15—18 **trib** med **in**. Namnet är säkerligen det vanliga *Þegn* (se Sö 237 och 249), ehuru med en mindre vanlig beteckning av *e*-vokalen.

Kjulsta-stenen upptages i *Bautil* och hos Liljegren felaktigt under Turinge sn.

349. Lideby, Ytterjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 178. Pl. 3: B 689.

Litteratur: B 689, L 811. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 203, 210, 233, 235.

Äldre avbildningar: Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 689); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA).

Runstenen står i en sluttning på norra sidan om vägen från landsvägen Södertälje—Nyköping till Lideby, några m. från vägen och o. 100 m. NÖ om gården. I backen runtomkring finnas talrika fornlämningar, högar och stensättningar, såsom anmärkes redan i *Ransakningarna* (se ovan s. 335). Platsen är utmärkt å Geologiska kartbladet »Hörningsholm».

Höjd 1,55 m., bredd (upptill) 1,15 m.—(nedtill) 0,82 m. Ytan är ytterst ojämn, med gropar och hål, troligen beroende på stenens konsistens och ojämn vittring.¹ På h. sidan är ett stort stycke avslaget; det saknas redan på träsnittet efter Helgonius' teckning. Ristningen är upp- och nedvänd. Då stenen var rest på samma sätt redan på 1600-talet och då den har ett litet fotstycke, är det sannolikt, att den alltifrån början har stått på detta sätt. Ristningen har måhända blivit utförd, medan stenen låg på marken, och det har först sedan, då den skulle resas, visat sig, att den icke kunde stå rättvänd på den korta foten. Det blev då nödvändigt att mot gängse bruk resa den med ristningen upp- och nedvänd. Jfr Sö 196.

Inskrift:

in̄ki · auk · kati . . . · stain · at · þtgn · -apur · sin · kopan · kup · ialbi
                   5   10   15   20   25   30   35   40

Ingi(?) ok Kæti[l](?) . . . stein at Þegn, [f]adur sinn goðan. Guð hialpi.

»Inge och Kättil . . . stenen efter Tägn, sin gode fader. Gud hjälpe!»

Till läsningen: Icke stungna äro 1, 29 **i**, 3, 8, 31, 36 **k**. Däremot har 21 **g** en säkert huggen prick. 2 **n** har bst endast t. h., men denna är tydlig. Bst står tämligen högt; dock synes **n** vara sannolikare än **l**. 9 **a** har bst endast t. v. 20 **t** är tydligt. Hela övre delen av runan 23 är borta. — Helgonius: 1—4 **iaki** (L. **inki**), 8—11 **kiti**, 19—22 **pikn**. — Hermelin: **inki**, **kiti**, **pikn**; framför 12 **s** har Hermelin runorna **sa**. — Brate: **elki**, **koti**, **þtgn**.

Läsningen av första namnet är osäker. Brate uppfattar detta troligen som *Helgi*, med

¹ »Denna sten är för öfrigt betäckt af flere små håligheter, hvilka tyckas vara utförda med människohand. Förmodligen har stenen innan den blef använd i och för runristningen varit använd till blotsten» (Hermelin).

bortfall av **h**, liksom i 39—43 **ialbi**. Mansnamnet *Ingi* har varit mycket sällsynt under vikingatiden, men är under medeltiden vanligt. Enda säkra belägg i runinskrifterna är Ög 220. Märkligt nog är däremot kvinnonamnet *Inga* ganska vanligt, belagt flera gånger även i södermanländska inskrifter (Sö 60, 65, 192, 205, 251). Se E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* (1924), s. 64 f.

Namnet *Pegn* förekommer även på Sö 348, som ju enligt *Ransakningarna* ursprungligen har stått vid Lideby. Det är därför sannolikt fråga om samme man. Sö 348 är i så fall den äldre av de båda stenarna, då den är rest av *Pegn*, under det att Sö 349 är rest till minne av *Pegn* av hans söner.

350. Valsta (nu Brandalsund), Ytterjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 178. Pl. 3: B 692.

Litteratur: B 692, L 812. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, Mon. Sud.; R. Dybeck, Runa (fol.) 1, s. 87; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 204, 209, 237, 247.

Äldre avbildningar: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 692; träsnittet är signerat »DSt»); Hermelin a. a.; Brate 1896 och 1919 (ATA).

Valsta är en liten gård (på $\frac{1}{2}$ mantal), som numera ingår i egendomen Brandalsund. Den gamla gårdstomten, som är obebyggd, låg V om landsvägen Södertälje—Nyköping, invid den därifrån utgående sidovägen till Gerstabergh. Enligt *Ransakningarna* fanns en runsten »vtij Walestadh . . . neder i åkergälet». Den blev där avtecknad av P. Helgonius. Sedermera har den blivit flyttad till parken vid Brandalsund, där den nu står rest på en liten höjd V om manbyggnaden.

Granit. Höjd 1,88 m., bredd (nedtill) 1,20 m. Linjerna i ristningen äro smala, men synnerligen jämnt och skickligt huggna. Ristningen är på det hela taget väl bevarad utom upptill på h. sidan, där några runor äro borta, och nedtill på h. sidan, där ett större stycke av ytan är svårt skadat.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter B 692):

ulfr : auk : igul : raistu : stain : pensa : at || ur[i : fa]pur sin : kupan : kup : hialb[i .] --- hn . .

Ulf ok Igull ræistu stæin þensa at Orra(?), faður sinn goðan. Guð hialpi [and hans.]

»Ulv och Igul reste denna sten efter Orre, sin gode fader. Gud hjälpe hans ande!»

Till läsningen: I 4 **r** är h. bst borta. Tydligt stungna äro 9 **g** och 24 **e**. Den senare liknar ett **a** med mycket kort bst. Icke stungna äro 39 **i**, 41 och 46 **k**. 30—31 **ur** äro tydliga. Framför 30 **u** finnas inga spår av någon runa. Av 32 finnes endast nedersta delen av hst i behåll. Följande två runor äro helt borta. Efter 53 **b** ha stycken av ytan flagrat av. Av 58—59 **hn** finns övre och större delen i behåll. Därframför är en halv hst bevarad med bst upptill på h. sidan; om en motsvarande bst funnits på v. sidan kan ej avgöras. Sålunda 57 **l** eller **t**. Mellan 54 **i** och 57 har funnits plats för sk och två runor. Efter 59 **n** finnas rester av ett nedhängande ormhuvud, som säkerligen haft samma utseende som på h. sidan. Möjligen kan här ha funnits plats för ännu en runa (**s**?), men inga spår äro bevarade. — Helgonius: De båda ormhuvudena saknas på H:s avbildning. I stället har han angivit två runor **ik** framför 1—4 **ulfr**; 17 **u** (L: **a**); 24 **i**; 30—32 **uri**; 42 **y**; 55—59 **shn** (L: **saln**). — Dybeck: 1—4 **ulfr**, 24 **i**, 30—32 **ura**. — Hermelin: 1—4 **ulfr**, 24 **i**, 30—32 **urm**, 37 **r**, 54 **i**, men därefter intet mera. — Brate: 1—4 **ulfr**, 24 **e** (eller **a**), 30—32 **ura**; efter 54 **i** endast 58 **h**.

Såväl Dybeck som Brate uppfatta korsets fot som ett liggande **b** och antaga, att korsstammen tjänat som stav för åtskilliga runor, alldeles som på Sö 352. Enligt Dybeck har Stephens tolkat de nyfunna runorna, men han meddelar varken dessa eller tolkningen. Enligt Brate äro blott de **s**-lika runorna överst säkra som huggna. »På den övriga delen af stenen kan ingen ristning upptäckas, dit dessa runor kunde höra.» För min del är jag böjd att tro, att de båda **s**-lika figurerna på korsstammen sakna språklig mening.

Om namnet *Igull* se ovan Sö 232. 30—32 **uri** är osäkert med avseende på sista runan. Numera kan den ej fastställas, på grund av stenyntans skador. Helgonius, som troligen är den ende, som har avtecknat inskriften före dessa skador, har **i**, Dybeck och Brate **a**, Hermelin **m**. Flera tolkningar äro möjliga: Om sista runan varit **a**, kan namnet ha varit antingen detsamma som på Sö 36, vilket Brate tolkar som *Orrí*, eller detsamma som i de båda småländska inskrifterna vid Sävsjö (nom. **urai**) och vid Komstad (ack. **ura**), vilket von Friesen (*Runorna*, 1933, s. 179) tolkar som *Vrae*, isl. *Rái*. Om sista runan varit **m**, såsom Hermelin förmodar, har inskriften haft det även i andra inskrifter belagda *Ormr*. Däremot kan den dödes namn knappast ha varit *Pörir*, såsom Liljegren antager; framför 30 **u** finnas nämligen icke spår av någon runa.

Sö 350 är troligen utförd av samme ristare som de båda närmast följande runstenarna, från Överjärna sn.

351. Överjärna kyrka, Öknebo hd.

Pl. 179. Pl. 3: B 687.

Litteratur: B 687, L 807. J. Peringskiöld, Mon. Sud.; J. H. Schröder, Södermanlands fornminnen (hs S 115 i Uppsala Univ.-Bibl.), bl. 41; O. Hermelin, Öknebo härad, s. 255, 259, 269.

Äldre avbildningar: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 687); Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA).

Runstenen är insatt i kyrkogårdsmuren på södra sidan, vänd utåt mot skolhusets gårdsplan.

Var den ursprungligen haft sin plats är okänt. Peringskiöld och Bautil ha endast »Öfre Gjerna», vilket utan tvivel avser sockenkyrkan. Enligt Schröder låg den »i kyrkodörren inmurad», enligt Dybeck (1862, ATA) i »södra kyrkodörren». År 1875 var den emellertid flyttad. »Den från golfvet af kyrkans vapenhus uttagne stenen har blifvit insatt i kyrkogårdsmuren vid gårdsplanen till klockarens boställe», skriver Hermelin detta år.

Granit. Höjd 1,65 m., bredd 0,95 m. Stenen är avslagen, så att omkring en tredjedel av ristningen är förlorad. Men på det bevarade stycket är ristningen djup och tydlig. Endast upptill t. h. är den nött.

Inskrift (med det inom [ ] supplerat efter Helgonius):

[**u**] + **raisti** + **stain** + **pansi** + **at** + || **uikair** + **fapur** + **sin** + **uinr** . . . **abu** + **h-n** ×

5   10   15   20   25   30   35   40

. . . *ræisti stæin þanski at Vigæir, faður sinn* . . . [*dr*]apu hann.

» . . . reste denna sten efter Viger, sin fader . . . dräpte honom.»

Till läsningen: Av 1 **u** finnes endast nedre delen av en stav i behåll. Icke stungna äro 32, 35 **i**. Av 41 **h** finns endast nedre hälften kvar, med de nedåtriktade bst. Av 42 finnes endast hst:s nedre del kvar; bst äro helt borta. — Helgonius: 1 **u** (L: **r**), 15 **i** (L: **n**), 34 **l**, 35—37 saknas; 38—43 **bu** + . . . **n** + (L: **bunta** +). — Hermelin: 15 **a**, 34—37 **uinr**, 38—43 **abu** + **sin**. — Brate: 15 **a**, 34—37 **uinr**, 38—43 **abu** + **han**.

Framför 2—7 **raisti** har stått ett personnamn, som (trots Helgonius' **u**) har ändats på **-r**.

Om namnet *Vigæirr* se Sö 214. — Inskriftens slut står mitt på stenen, i uppåtgående riktning. Det har innehållit en verbform, säkerligen *drapu*, och objektet *hann*. Subjektet till *drapu* har stått längst ned i högra slingan, börjande med de otolkade runorna 34—37 **uinr**.

Ristningen har säkerligen haft ungefär samma utseende som Sö 350 och Sö 352. Slingorna ha sålunda på båda sidor avslutats med nedhängande ormhuvuden. Däremellan har, liksom på Sö 352, funnits en båt; ett stycke av ena stäven finnes bevarat på h. sidan.

352. Linga, Överjärna sn, Öknebo hd.

Pl. 180, 181. Pl. 3: B 688.

Litteratur: B 688, L 813. J. Peringskiöld, *Mon. Sud.*; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1 (1865 f.), s. 40 f., *Reseberättelser* 1863 och 1866 (ATA); O. Hermelin, *Öknebo härad*, s. 255, 258, 271—277, 299; *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* 1 (1877), s. 3, 5; *Meddelanden från Nordiska Museet* 1896, s. 154; E. Brate, *Skansens runstenar* (i: *Meddelanden från Nordiska Museet* 1897), s. 10 f.; S. Lindqvist, *Den helige Eskils biskopsdöme* (ATS 22: 1), s. 93; S. Erixon, *Skansens kulturhistoriska avdelning* (3. uppl., 1931), s. 190.

Äldre avbildningar: P. Helgonius (hos Peringskiöld a. a. och B 688); Dybeck a. a.; Hermelin a. a.; Brate 1896 (ATA) och 1897 (a. a.).

Omkring Linga by, ungefär 2 km. S om Överjärna kyrka, utbreder sig ett mosandfält, »Linga hed», numera till stor del uppodlat till åker. S därom vidtager den höglänta gränsskogen till Hölebo härad, »Linga malm». På Linga hed, särskilt dess västra delar, finnes — eller, rättare sagt, har funnits — ett betydande gravfält, ett av Södermanlands rikaste. Dybeck uppger 200—300 låga gravkullar, ett stort antal ätthögar, därav tre mycket ansenliga, skeppsättning, sex firsidiga stensättningar och två stora treuddar. Sju större bautastener ha funnits; en av dem, kallad Kungsstenen, är 3 1/2—4 m. hög, enligt Dybeck »Svea rikets störste bautasten». Lokaltraditionen förbinder Linga hed med »Sörmlands fylkeskonung Granmar», som där skall ha hållit ting; troligen är dock denna tradition av sentida ursprung. Fornlämningarna på Linga hed äro beskrivna av Dybeck a. a., av Hermelin a. a. och av B. Schnittger i *Fornvännen* 1912, s. 19 f.; de omtalas även av H. Indebetou, *Södermanlands minnen* 1 (1877), s. 10, 125, 165 f. Om namnet Linga se E. Wessén i *Namn och Bygd* 9 (1921), s. 39 f.

Här återfann man år 1863 den runsten, som enligt *Bautil* skulle finnas vid »Laga Ossmark i Öfre Gjerna». Den låg »i en grop och betäckt af jord, på Linga hed, invid och sydvest från Linga by», blott några meter från Kungsstenen. Den var sönderslagen i flera stycken. Något nedom mitten var den kluven i två större delar, som tillsammans innehöllo större delen av ristningen. Toppstycket upptill var delat i två ungefär lika hälfter. Utefter högra sidan var ett långt, nedåt avsmalnande stycke avslaget och förmodligen krossat i mindre bitar. En liten del, som haft sin plats närmast under toppstycket, finns på den första teckningen, av Dybeck, men saknas redan på Hermelins, några år senare. Lika litet som det övriga har den senare kunnat påträffas. — Stenen blev följande år hopfogad med cement och järnbultar och rest på sin plats, »midt i en låg jordförhöjning, omgifven af en rund stenkrets af omkring 40 fots tvärmått» (Dybeck), »i närheten af den plats der den anträffades på en vid men låg ätthög» (Hermelin). Platsen är utmärkt, utom hos Hermelin, på Geologiska kartbladet »Hörningsholm».

År 1896 erhöll Nordiska Museet Vitterhetsakademiens tillstånd att flytta stenen till Skansen (Förvaltningsutskottets protokoll 1896 § 135—138). Tyvärr blev toppstycket icke omedelbart fastsatt vid stenen, utan förvarades löst i museets samlingar. Det har senare icke kunnat återfinnas och har möjligen förkommit vid en magasinsbrand. Numera återstå sålunda endast de båda större styckena av stenen. I Nordiska Museets samlingar har Linga-stenen inventarienumret 82.552.

Namnet »Laga Ossmark» i *Bautil* (»Laga åsmark» hos Liljegren), »Laga Ahs mark» hos Peringskiöld, är tydligen förvanskad; det härrör från en, förmodligen otydlig, anteckning i P. Helgonius' förlorade skissbok. Stenen avbildas liggande på marken. Toppstycket var ännu ej avslaget, men på mitten var stenen redan kluven; teckningen avbildar endast den övre delen. Fastän stenen tycks ha legat på ena smalsidan, har Helgonius, egendomligt nog, ej observerat inskriften på stenens framsida; hans teckning återger blott baksidans ristning.

Granit. Höjd (toppstycket medräknat) 1,48 m., bred (nedtill) 0,66 m. Ristningen är, såsom av det föregående framgår, ej fullständigt bevarad; upptill saknas toppstycket, och på den förlorade flisan utefter h. sidan ha funnits runor, som endast till en obetydlig del äro kända. På framsidan är ristningen mycket djup och jämn, och utomordentligt väl bevarad. Baksidan är delvis svårt skadad; på h. sidan är den kantstött, och på v. sidan har en större flisa fallit bort, med runor och delar av korset.

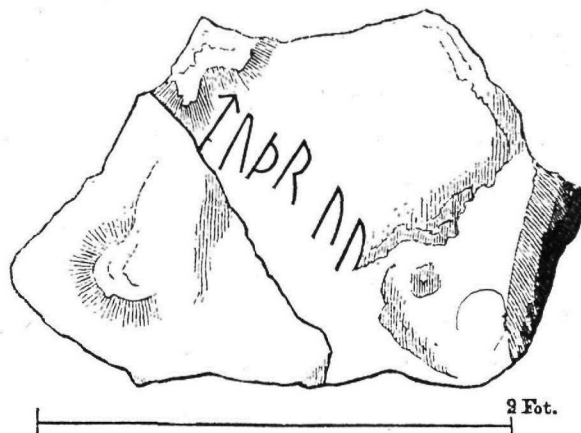
Ristningens komposition är densamma som på Sö 350 och Sö 351. Säkerligen äro de tre närbelägna stenarna utförda av samme ristare. Utefter framsidans kanter ligga ormkroppar, vilkas huvuden, sedda uppifrån och med framsträckta, trekluvna tungor, hänga rakt och slappt nedåt och vilkas stjärtar äro sammanflätade upptill. I mitten står ett enkelt tecknat kors, vars långa stam vilar på en fot; de tre övre korsarmarna avslutas med små kors (»korsat kors»). Längre ned är en båt infälld mellan ormkropparna, med högresta, branta stävar. Under båten går en bågböjd linje, slutande med en rund klump; denna är försedd med ett par små, åt sidorna rakt utgående streck; övriga detaljer äro otydliga, men möjligen finnas ett par prickar och ett streck framtill, liknande ögon och tunga.¹ Snarast föreställer figuren ett ankare, vid vilket båten med ett rep är fästad. — Baksidan upptages av ett rikt ornerat palmettkors, dubbelt ringomlagt.

Huvuddelen av inskriften är anbragt på framsidan inom de båda ormkropparna; den börjar som vanligt på v. sidan, nedtill. Ett tillägg står mitt på stenytan, utan ramlinjer; korsets fot tjänstgör såsom runa **b**, och korsets stam utgör gemensam huvudstav för de följande 8 runorna. Utefter h. kanten återger Dybeck tre kvistrunor, varefter på toppstycket följde ett **u**; inskriften har sålunda här lästs nedifrån uppåt. — På baksidan finnas små grupper av runor, dels i korsmitten nedifrån uppåt, dels mellan de fyra korsarmarna. — På det kullriga toppstycket ha slutligen funnits några runor, parallellt med stenens smalsidor och i riktning från framsidan till baksidan.

¹ Dybeck har uppfattat bilden som »farkost med derifrån på ett tåg nedhängande huvud».

Sö 352. Linga.
Efter teckning av R. Dybeck.

Sö 352. Linga.
Toppytan. Efter teckning av R. Dybeck.

Inskrift:

Framsidan: : **aikufR** : **raispi** : **stin** : **pansi** || : **at** : **þurfast** : **mag** : **sin** || : **tisa** : **at** **brupur** **sia** . . . --- **u**Baksidan: **tisa** : **kiarp-** **eft--** . . . **sina**Toppytan: **tupruu**

Hælgulfr(?) reisti stein þannsi at Þorfast, mag sinn, Disa at broður sinn . . . Disa gærð[i] æft[iR] . . . sina . . .

»Helgulf(?) reste denna sten efter Torfast, sin frände, Disa efter sin broder. Disa gjorde (minnesmärket) efter sina . . .»

Till läsningen: 34 **g** är tydligt stunget; likaså 67 **e**. Däremot äro 16, 36, 51 **i** icke stungna. Efter 65 **p** har säkerligen funnits en runa **i**. Av 69 **t** saknas h. bst. Ytan är skadad, och säkerligen ha här funnits ytterligare ett par runor **ir**. Mellan korsarmarna nedtill på v. sidan måste ha stått antingen ett maskulint substantiv i ack. pl. (**suní**, **brupr** l. dyl.) eller ett feminint substantiv i ack. sg. (**mupur**, **tutur** e. dyl.); det saknas redan på Helgonius' teckning. — Helgonius (endast baksidan): 67 **a**; runorna 66 och 70—71 saknas. — Dybeck: 34 **k**, 67 **i**; 69 **t** saknas. Toppytan: **tupruu**. Vid h. kanten av framsidan kvistrunorna (53—55): —: 2, 3: 5, 3: 2. Vid den sista kvistrunan är nedtill fogad bst till **u**. Därpå följer på toppstycket **u**. — Hermelin: 34 **g**, 67 **i**. Toppytan: **tupr us**, vilket H. tolkar som *dauðr aus[tr]* »död i österviking». Vid framsidans h. kant: **ou**. — Brate: 34 **g**, 67 **i**. Av sista kvistrunan fanns på toppstycket h. sidan kvar med 3 streck (det nedersta av dessa hade av Dybeck med orätt blivit uppfattat som bst till **u**). Toppytan: **tupruu**, sista runan är dock osäker. Därefter en avflaging.

Inskriftens första namn är svårtolkat. Sannolikt är det en sammansättning med *-ulfr*; en runa **l** torde ha blivit uteglömd. Det bör i så fall sammanställas med ett par andra namnformer på sörmländska runstenar: **hikkulfr** Sö 178, **hilgulfr** Sö 188 och med namnet **helgulfr** på en Närkessten, L 1025 Lunger, Götlunda sn. Se härom närmare ovan Sö 178. För **ai** som tecken för *æ*-ljud jfr **hailka** Sö 129, **paik-** Sö 348. — *Disa* är kortform av kvinnonamn sammansatta med *dis*, f. 'mytiskt kvinnoväsen': *Óydis*, *Frøydis*, *Hialmdis*, *Holmdis*, *Hidindis*, *Ærindis*, *DisælfR* m. fl., av samma art som *Ragna*, *Gulla* m. fl. Om *dis* i namn se M. F. Lundgren, *Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige* (1877), s. 25 f., *Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn* (1880), s. 26 f. — Om namnet *Þorfastr* se ovan Sö 233.

Helgulf och Disa ha säkerligen varit makar, då de gemensamt resa minnesvården över Torfast, Disas broder. Ordet *magr*, som ju kan beteckna varje släktskapsförhållande, vari en man inträder genom giftermål, har här tydligen innebörden 'svåger'. Disa har därjämte gjort vården till minne av antingen en kvinnlig anförvant eller flera manliga fränder. Brate förmodar, att det bortslagna ordet har varit 'söner'. »Inskriften på stenens baksida måste antagas vara senare tillfogad; då Disa ensam firade sina söners minne, lefde sannolikt icke deras fader Hælgulf mer.»

Brate läser kvistrunorna 54—55 **rp** och förmodar, att 54—56 är slutet av en verbform i 3 pl.: **kiarpu** 'gjorde', **urpu** 'blevo' e. dyl. »Om Dybecks första runa utom sina två streck till höger haft tre till vänster vore den **u** och hela rungruppen **urpu** 'blefvo'. Denna plural passar emellertid ej till det föregående, där blott en person är omtalad som affiden, och icke heller till toppens **tupruu**, hvars första del säkerligen är sing. af adj. 'död'. Då detta **tupr** tyder på sing., torde lönnrunorna hafva varit [**ua**]rþ 'vardt' och det förmenta **u** efter dem antingen ett visserligen ej annars uppvisadt skiljetecken, liksom de **uu** efter **tupr**, som annars ej kunna tolkas, eller ock tillika med dessa **uu** förkortningar; man kunde tänka sig: [**ua**]rþ u[ti] **tupr** [i] u[ikik]u '(han) blef utomlands död på vikingatåg'. Så säger L 1351 Härlingstorp, Edsvära socken, Skånings

354. Dillnäs kyrka, Daga hd.

Pl. 193.

I Dybecks handskrivna förteckning över fornminnen i Dillnäs socken (ATA) säges: »Ett runstensstycke finnes ock vid kyrkan.» År 1893 hade antikvarien Emil Ekhoff vid ett besök i Dillnäs observerat stenen på kyrkogården och av församlingen utverkat, att den överlämnades till Statens Historiska Museum. Där finns den nu och har inventarienummer 9377. — En mindre runristad stenflisa, som Ekhoff också hade sett vid kyrkan, kunde sedan ej påträffas.

Röd sandsten. Ristningen är mycket tydlig.

Inskrift:

... rn : lit : raisa : stain : i ...

... [Bio]rn(?) let reisa stæin æ[ftiæ] ...

»... Björn(?) lät resa stenen efter ...»

355. Eskilstuna kyrka.

Pl. 8: B 752.

Litteratur: B 752, L 970. J. Peringskiöld, F 1 5: 5, s. 3, Mon. Sud.; E. M. Fant, Samling om Södermanland (hs S 113 i Uppsala Univ.-Bibliotek); S. Lindqvist, Den helige Eskils biskopsdöme (ATS 22: 1), s. 39 f.

Avbildning: Peringskiöld a. a. (teckningen 1686 återgiven av Lindqvist a. a., s. 40); teckning av okänd i Fants Samling.

Enligt Peringskiölds skissbok (F 1 5: 5) fanns stenen »i Eskilstuna norr kyrkedörr», och i *Monumenta Sudermannicæ* meddelar han följande: »I Forss eller Eskilstuna Stadz Kyrkia wises fölliande Monumenter, sosom först i norra Kyrkedören beskådar man twenne Runeritade Stenar, af hwilka den ena är till sin forna skriffit och storleek behållen [= Sö 108], men den andra till större dehlen afslagen, gifwer tillkänna en hög ålder och en särdeles konstmästares handaslögd, som af hoosfogade afritning dömas kan, fast namnen af dess inrättare och ägaren förkomne äro.» Stenen tycks ha funnits kvar omkring år 1800, då E. M. Fant insamlade sina uppgifter om fornminnen i Södermanland, men den har senare förkommit. O. Hermelin kunde icke återfinna den.

»Fragmentet tillhör», skriver Lindqvist, »otvivelaktigt en håll med två rätliniga, svagt konvergerande långsidor. Vid den längre brottytan är stenens bredd c:a 95 cm . . . Utmed (de ursprungliga) kanterna löper en ungefär 15 cm. bred ram, utfylld med runskrift likt ramen å Sundbyhällen [Sö 116]. Fältet innanför ramen är, liksom å de förut beskrivna Eskilstunastenarna, utfyllt med rikt flätade djurlemmar. Peringskiölds uttryckssätt gör det sannolikt, att den förra liksom de senare varit arbetad i relief. Trots sin otvivelaktigt goda vilja har han missuppfattat ristaren, likväl ej grövre, än att felen lätt nog kunna gottgöras.» Lindqvist förmoder, på grund av de konvergerande kantlinjerna, att stenen utgjort del av locket till en gravkista. Han har t. o. m. övervägt möjligheten att detta lock tillhört samma kista som Sö 356. Man vet näm-

ligen, att då slottet i Eskilstuna skulle byggas, på Karl IX:s befallning »alla de monumenter och gamla griftstenar, som funnos behåldna uti Eschillstuna kloster» flyttades till Fors kyrka. Emellertid anser han, att starkare skäl tala för att Sö 355 hört till en annan kista.

Inskrift:

... **uipr** : **litu** : ... **risa** : **if** ...
5 10

Till läsningen: Av 9 finnes på Peringskiölds teckning endast övre delen av bst. I den yngre teckningen (i Fants samling) saknas denna runa. Möjligen har den varit **p**.

Framför predikats verbet **litu** 'läto' har stått minst två namn; det sista av dem har varit sammansatt med *-vidr*.

356. Eskilstuna.

Pl. 182—185.

Litteratur: S. Lindqvist, Den helige Eskils biskopsdöme (1915), s. 13 f.

Äldre avbildningar: Lindqvist a. a.

Under sommaren 1912 utfördes vissa gatuarbeten i Eskilstuna, varvid bl. a. Klostergatan breddades och delvis sänktes till en något lägre nivå. Vid planeringen av den härigenom uppkomna slänten från Stadsträdgården ned mot norra sidan av gatan anträffades, omkring 20 m. Ö om Slottsgatan, en underjordisk grav, vars väggar och golv utgjordes av ornerade kalkstenshällar. Två av dessa voro tämligen oskadade: Den ena (pl. 183) hade rektangulär form, med ornering endast å ena sidan; de båda kortsidorna och ena långsidan hade omsorgsfullt tillhuggna, rätlinjiga och plana kanter; tydligen har stenen varit avsedd att ställas vertikalt med den otillhuggna kantytan i jorden. Den andra (pl. 184) hade form av en spetsvinklig triangel, med de båda långsidorna bågformigt hopdragna mot toppen och med omsorgsfullt tillhuggna kanter, basändan var avslagen; båda bredsidorna voro ornerade, den ena hade därjämte runinskrift. Dessutom funnos flera mindre bitar, rester av två andra, likartade hällar, en rektangulär (pl. 183), en triangelformig (pl. 185).

Det var tydligt, att hällarna icke från början haft sin plats i den underjordiska graven. Dåv. amanuensen vid Statens Historiska Museum, nuv. professor Sune Lindqvist, som på Riksantikvariens uppdrag verkställde undersökning av fyndet, fann, att hällarna ursprungligen tillhört ett äldre gravmonument, en ovan jord upprest gravkista från den äldsta kristna tiden. Dennas utseende kunde utan svårighet rekonstrueras (pl. 182). »Det var en åt ena ändan något avsmalnande kista eller sarkofag, av storleken att döma möjligen avsedd för verklig begravning. Det lock, som tillslutit densamma, är nu förlorat, men har otvivelaktigt utgjorts av en enda häll, ornerad och målad på samma sätt som sidostenarna och uppburen av långsidohällarna, medan kistans gavlar höjt sig c:a 125, resp. 75 cm. däröver med sina spetsbågigt hopdragna toppar.» Den så rekonstruerade kistans alla synliga ytor ha varit smyckade med ornering i lågre relief.

Den löst sammanhängande kistan har snart nog störtat samman; troligen ha därvid flera av stenarna slagits sönder. Man har sedan av resterna byggt en underjordisk gravkammare för den döde. Den ursprungliga kistans lock fick också här tjänstgöra som takhäll; det har emellertid sedermera avlägsnats från sin plats och förkommit. Kistan skulle sålunda, av allt att döma, ha stått på ungefär samma plats, där fyndet gjordes. Denna var belägen på den medeltida kyrkogården kring johanniterklostret i Tuna och dess kyrka, enligt traditionen byggd till den helige Eskils ära.

S. Lindqvist har i sitt arbete *Den helige Eskils biskopsdöme* lämnat en noggrann beskrivning

av de olika hållarnas utseende. För deras ornamentik redogöres i ett särskilt kapitel (s. 50 f.), under jämförelse med likartade bevarade monument från Rekarne.¹ Av särskilt intresse är, att hållarna hade bevarat talrika färgrester (s. 49 f.).

Den rekonstruerade och hopsatta kistan förvaras numera i Statens Historiska Museum, där den har inventarienummer 14,734.

Runinskrift finnes dels å ramen kring den större gavelhällens yttersida, dels å den ena, endast fragmentariskt bevarade långsidohällen. Dessutom har säkerligen, såsom Lindqvist framhåller, lockhällen varit försedd med inskrift, och förmodligen har det viktigaste, som ristaren har haft att meddela, varit anbragt där. »Liksom å flera bevarade dylika — jfr närmast Sundbyhällen — har där först och främst meddelats namnen på dem, som låtit utföra detta präktiga monument, vidare namnet på den man, till vars åminnelse det vart rest, och slutligen, i vilket släktskapsförhållande den senare stod till de förutnämnda.» Inskriften har därpå närmast fortsatt på långsidohällen, varav emellertid tyvärr endast några få runor äro bevarade (B). Sist följer så den till större delen bevarade inskriften på den större gavelhällen (C).

Inskrift:

B: + **ku** ... + **ant** + **hans** ... **k** ... **uk** + **þa** ...

C: ... + **sum** + **kiara** + **litu** + **tofi** + **risti** + **runar** + **a** + **nesbiurn** + **hiok** + **sta** ...

Till läsningen: B: Av 2 **u** finnes v. sidan av bst kvar; av 4 **n** h. sidan av hst jämte h. bst. Framför 11 **u** finnes nedre hälften av en hst, däremot inga spår av bst till denna. Huruvida den har varit **a**, är därför mycket ovisst. Framför denna hst finnes en liten rest av ett mot slinglinjen snedställt streck, som kan ha varit bst till ett **u**, ett **r** eller snarast ett **æ**. Av 14 **a** finnes i behåll nedre delen av hst och därjämte tydligt en spets av v. bst; runan har sålunda otvivelaktigt varit **a**. — C: Någon fördjupad prick finnes visserligen icke på 29 **e**, men väl tydliga märken av mejselrepor mitt på hst utåt båda sidorna. Säkerligen har ett stunget **e** avsetts.

Lindqvist förmodar, i sin behandling av kistans inskrifter (s. 30 f.), att inskriften B bör suppleras på följande sätt:

+ **ku**[þ + **hialbi**] + **ant** + **hans** [+ **auk** +] **k**[**us**² + **moþir**³ + **a**]**uk** + **þa**[**ira** + **mana**]

Härtill har omedelbart anslutit sig inskriften C. I stället för de båda sista orden **þaira** + **mana** kan ha stått genitiver av två eller flera personnamn, förbundna med **auk**. — Tolkningen skulle då bli:

Gu[ð *hialpi*] *and* *hans* [*ok*] *G*[*uðs modir*,] *ok* *þæ*[*ira manna*,] *sum gærva letu*. *Tofi risti runar a, Nesbiorn hiogg stæ*[*ina*].

»Gud och Guds moder hjälpe hans ande och de mäns (ande), som ha låtit göra (denna grav). Tove ristade runorna härpå, Näsbiörn högg stenarna.»

Första delen av suppleringen (+ **kuþ** + **hialbi** + **ant** + **hans**) är otvivelaktigt riktig; senare delen är mera oviss. Huruvida runan närmast före B 11 **u** varit **a**, är, såsom redan nämnts, osäkert.

¹ Delar av ornerade kalkstenshällar, som tillhört gravkistor från den äldre medeltiden, ha senare framkommit även vid utgrävningarna 1916—22 i Vreta kloster; se härom S. Curman, *Kristna gravmonument* (i: *Arkeologiska Studier tillägnade H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf*, 1932). Flera av dessa fragment ha innehållit runinskrifter. Monumenten i Vreta kloster ha enligt Curman tillkommit »i varje fall före 1100-talets början och sannolikt före 1070—90. Ornamentiken talar för tiden omkring eller icke alltför långt efter mitten av 1000-talet.»

² Lindqvist: *kups*.

³ Lindqvist: *moþir*.

Runorna B 11—14 **uk + pa** stå mycket tätare än i förra delen av hällens inskrift. På gavelhällen har inskriften säkerligen börjat nedtill i v. hörnet. Härpå tyder, att inskriften utefter sidokanterna skall läsas i annan ordning än den vanliga, från högra hörnet uppåt toppen och därifrån nedåt utefter v. kanten, med runorna ställda utåt. Framför C 1—3 **sum** har alltså funnits plats för ungefär 15 runor. Tecknen stå här mycket spaciöst. Mot slutet, fr. o. m. 34—35 **rn**, stå de mycket tätare. Suppleringen **sta[ina]** torde vara säker.

Om namnet *Tofi* se Sö 283. Det egendomliga namnet *Næsbiorn* finnes även Sö 151 och i några uppländska inskrifter: L 52 Viksjö och L 54 Hässle, Hägeby sn, L 191 Vaksala kyrka, L 556 och 557 Bromsta, Odensala sn. Ett enstaka medeltida belägg (från Uppland) finnes i Lundgren-Brates namnordbok.

357. Eskilstuna, Slottsskolan.

Pl. 186.

Litteratur: Svenska Dagbladet ²/₅ 1910; S. Lindqvist, Den helige Eskils biskopsdöme (1915), s. 137 n. 2.

Äldre avbildning: Brate 1916 (ATA).

Runstenen anträffades vid grävningar på platsen för gamla klostret i Eskilstuna. Den är nu uppställd i planteringen Ö om Slottsskolan.

Granit. Höjd 1,57 m., bredd (nedtill) 0,60 m. Den runristade ytan är mycket nött. Såväl ornamentiken som inskriften äro oklara och matta.

Inskrift:

at : autisi : sustur . . .
5   10

At Oydisi, systur

»Efter Ödis, [sin] syster . . .»

I slingan framför 1 **a** finnas icke några spår av runor, detta fastän slinglinjerna äro tämligen tydliga. Säkerligen har 1 **a** varit första runan. 1—3 **at : a** äro skadade och matta. Övriga runor, 4—14 **utisi : sustur**, äro däremot väl synliga. Därefter är ytan nött; det kan mycket väl ha funnits ännu några runor inom samma slinga, exempelvis ordet **sina** 'sin'.

Kvinnonamnet *Oydis* är sparsamt belagt, i en uppländsk runinskrift, L 745 Eneberga, Frösunda sn (möjligen också L 629 Frötuna kyrka), och i en sörmländsk medeltidsurkund. Om namn på *-dis* se ovan Sö 352.

358. Eskilstuna, Slottsskolan.

Pl. 186.

Litteratur: se ovan Sö 357.

Äldre avbildning: Brate 1916 (ATA).

Runstensfragmentet hittades, liksom Sö 357, vid grävning på platsen för gamla klostret i Eskilstuna. Det är nu uppställt i planteringen Ö om Slottsskolan, i närheten av Sö 357.

Svartaktig granit. Storlek 0,64 × 0,40 m.

Inskrift:

. . . --f : :br . . .

Man kan förmoda, att **f** varit slutet av ett mansnamn i ack., **ulf**, **olaf** l. dyl., och att **br** utgjort början av ett **bropur**.

359. Åda, Vagnhärads sn, Hölebo hd.

Pl. 187. Pl. 26.

Ristningen finnes å den brant uppstigande bergväggen vid nordöstra sidan av Åda allé, 10 m. N om Sö 39. Den upptäcktes den 21.7.1928 av artisten H. Faith-Ell under sökandet efter sistnämnda, sedan Dybecks dagar kända ristning; båda ristningarna voro täckta av mossa.

Avståndet från markytan till ristningens underkant är 1,50 m. Ristningens höjd är 1,04 m., bredd 0,74—0,75 m. Markytans höjd över havet är 6 m., och ristningens 7,5 m. Motsvarande siffror för Sö 39 är 6,5 m. och 8,5 m. Runstenen vid Trosa bro (Sö 36) står c:a 5,1 m. över havet. Omkring år 1000 låg vattenytan vid Trosa ungefär 3 m. högre än nu.¹ En smal vik gick då upp förbi Trosa i Trosaåns dalgång nedanför berget med ristningarna och övergick omärkligt i ån, som var segelbar upp till gamla Trosa kyrka.

Ytan är jämförelsevis slät och jämn, och ristningen väl avpassad efter det utrymme, som finnes. Den har därför fått en naturlig fyrkantig form, begränsad både upptill och på sidorna straxt utanför drakslingan av djupa sprickor i stenen. Nedtill förbindas huvud och stjärt av ett enkelt koppel. I mitten finnes ett ornamentalt utbildat kors. — Ristningen är icke särdeles djupt huggen, men i stort sett tydligare än Sö 39. Högra sidan är jämförelsevis mera nött än den vänstra. Alla runor kunna dock anses som fullt säkra.

Inskrift:

· arulfr · auk · kamal · auk · sbiuti · pair · litu · heli · hakua · eftir · rukuat · fapur · sin · kuþan

5   10   15   20   25   30   35   40   45   50   55   60

Ar(n)ulfr ok Gamall ok Spiuti þæir letu hælli haggva æftir Rog(h)vat, faður sinn goðan.

»Arnulv och Gammal och Spjute de läto hugga hällen efter Rogvat, sin gode fader.»

Till läsningen: 33 och 41 e äro tydligt stungna. Däremot saknas prick i 10, 38, 48 och 60 k, 29, 58 i. Bst i 6 r är svag; likaså v. bst i 22 t och h. bst i 32 h. 46—51 rukuat äro svaga, men dock fullt säkra. Av 50 a finns endast v. bst i behåll. 57 s är skadat, likaså 61—62 up. 59 n har bst bevarad blott på v. sidan.

Mansnamnet *Ar(n)ulfr* förefaller icke vara tidigare känt från svenska runinskrifter. Spar samma belägg finnas i medeltida urkunder. I Norge och på Island har det varit vida vanligare. Om *Gamall* se Sö 312. *Spiuti* är ett ovanligt namn, belagt Sö 131 och i en uppländsk inskrift vid Tengby, Löts sn (*UFT* bd 3, s. 217). Jfr även *Spiut* Sö 106. *rukuat* torde återge ett *Rog(h)vat*, ack. Ett sådant namn är emellertid förut icke känt. Det är bildat på samma sätt som *Sighvatr*, *Gunnhvatr* o. a., innebörden är ungefär densamma som i Karlevi-stenens *rogstarkr* 'stridsstark'.

Ristaren av Sö 359 använder u-runan som tecken för o-vokal (*kuþan*, *rukuat*). Anmärkningsvärt är, att han icke alls brukar r-runan: *arnulfr*, *þair*, *eftir*.

360. Bjuddby, Blacksta sn, Oppunda hd.

Pl. 187.

Runstenen hittades, enligt vad nämndeman Larsson i Bjuddby uppgav (1928), något av åren 1910—12 av Larsson själv vid trädesplöjning i åkern SV om Vadsbro prästgård, på västra sidan av landsvägen, ungefär mitt emellan denna och järnvägen, på Bjuddby ägor. Stenen var tvärs

¹ Enligt uppgift av statsgeologen d:r E. Granlund.

över mitten sönderslagen i två stycken, men för övrigt fullständig. De båda styckena lågo vid åkerkanten till 1923, då de efter Brates besök hopsattes och stenen restes ett kort stycke längre norrut, på motsatt sida om vägen, på prästgårdens tomt, med den ristade sidan vänd mot landsvägen.

Ljusgrå stenart. Höjd över markytan 1,80 m., bredd (över korsmitten) 1,40 m. Den ristade ytans höjd 1,46 m., bredd 1,13 m. Den ristade sidan är mycket slät. Ristningen är ej särdeles djupt huggen, linjerna äro fina och smala, dock i allmänhet fullt tydliga. — Inskriften är anbragt i två slingor, som nedifrån v. sidan bågformigt gå utefter stenens kanter till h. nedre hörnet. Inga ornament pryda slingans ändar. I mitten finnes ett ornamentalt utbildat kors.

Inskrift:

: **purstin : reisti : stin : pisi : iffir : bruur : sin purbn . || : sun : ru - ts : farit : uas i : far-nki :**

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Þorstæinn reisti stæin þannsi æftir broður sinn Þorbiorn, sun Ruts(?). Farinn vas . . .

»Torsten reste denna sten efter sin broder Torbjörn, son av Rut(?). Han hade farit . . .»

Till läsningen: 3 **r** har en ovanlig form. Övre delen av bst är bågformig (som övre bst av **b**) och går in till hst; från bågens nedre del går ett nästan rakt streck ned mot slinglinjen. Likartad form ha 8 och 28 **r**; men inskriftens övriga **r**-runor ha vanligt utseende. 5, 12 och 15 **t** ha bst endast på v. sidan om hst; detsamma är fallet med 46 **t**. 6 **i** har en grund fördjupning på mitten, som möjligen kan vara huggen; runan har sålunda måhända varit stungen. Säkert stunget är 9 **e**. 16 och 19 **i** ha möjligen en huggen prick mitt på bst. 17 **n** har bst endast på h. sidan, likaså 34 **n**. 22 **i** är knappast stunget. 23 och 24 **f** äro båda mycket tydliga. Mellan 29 **u** och 30 **u** går en valk över stenen. Av något **p** finnes här intet spår; det måste vara uteglömt. Alla runorna i 35—39 **purbn** äro fullt tydliga. Slingan avslutas med ett tvärstreck. — En egendomligt formad runa är 45; den skiljer sig både från 43 **r** och från 44 **u**, och det är visst, vilketdera ristaren har avsett. Bst har en krök, men långt ifrån så tydligt utpräglad som i andra **r**-runor. Brate uppfattade runan som **u**. Vid mitt första besök (1928) fick jag intryck av snarast **r**, men vid förnyad granskning (1933) fann jag detta mycket osäkert. Vid 48 **f** går en avsats över runslingan; bst i **f**-runan gå endast fram till denna avsats och äro därför kortare än normalt. Övriga runor i ordet, 49—52 **arit**, äro tydliga. Bst i 54 **a** är tämligen grund, men säker. Mellan 55 **s** och 56 **i** finnes intet sk. Den förut (vid 29—30 **uu**) omtalade valken i stenen går här över inre slingan. Mellan 59 **r** och 61 **n** bör ha funnits en runa, som skadats vid stenens sönderbristande. På det övre stycket finnes en liten rest av en stav. Sannolikt har 60 varit **i**. Övriga runor i ordet, 57—59 **far** och 61—63 **nki**, äro fullt säkra. — Brate: 22 **e**, 45 **r**, 57—63 **farnk**.

Inskriften är utförd av en ovan ristare. Härpå tyder icke minst runornas växlande former. Märkligt är, att **t** runan har bst blott på v. sidan om hst, såsom i Rökstens-runorna; 52 **t** har visserligen bst på båda sidor, men är sannolikt fel för **n**. Uppenbara felristningar förekomma: 22—26 **iffir** för **iftir**, 27—31 **bruur** för **brupur**, 35—39 **purbn** för **purbiurn**. Vilket namn som döljer sig bakom ristningen 43—47 **ruuts** (eller **rutts**) är ovisst. Brate förmodar *Ruts*, gen. av ett *Rutr*, motsvarande isl. *Hrútr* och fsv. tillnamnet *Ruter*. Slutet av inskriften innehåller säkerligen ett meddelande om den döde Torbjörn, ehuru det icke kan med säkerhet tolkas. Predikatet är **farit : uas**, vilket uppenbarligen måste rättas till **farin : uas** 'han hade farit' (jfr Sö 55, 107 m. fl.). 56—63 **i : far-nki** bör då ha angivit målet för färden, som länt Torbjörn till berömmelse, sannolikt också kostat honom livet. Brate antager, att det är »förkortad ristning för fsv. ack. pl. *Færoyinga, fvn. *Færeyinga* 'invånarne på Färöarne'. Folkets namn står väl då i stället för landets att beteckna dem som härfärdens föremål, jfr **i krikium**.» I stället för det avlägsna Färöarna

kunde man givetvis tänka på Fårön vid Gotland eller på »Färingön», fsv. *Færingø*, Svartsjölandet. Men det förefaller dock högst ovisst, om denna tolkning träffar det rätta.

Om man tager i betraktande ornamentikens och runornas klumpiga former och framför allt den mycket bristfälliga ortografien, kan man icke återhålla en förmodan, att inskriftens senare del i själva verket är ett ofullkomligt försök att meddela, att den döde hade omkommit i färd med Ingvar. Jfr Sö 107 **han uar : farin : miþ : ikuari :**, Sö 108 **han : uar i : faru : miþ : ikuari :** (liknande Sö 105, 96). Ristaren har lyckats någorlunda med den vanliga minnesinskriften, vars ord han kände till. Men då han skulle fortsätta, ha skriftens svårigheter blivit honom övermäktiga, och han har menat, att en förkortad antydan vore tillräcklig. **farit : uas i : farinki** skulle sålunda stå i stället för **farin : uas : i : faru : miþ : inkuari**.

Inskriftens sista sats innehåller en sannolikt avsedd allitteration.

361. Vrena kyrka, Oppunda hd.

Pl. 193.

Litteratur: Brev ^{24/10} 1932 från kyrkoherde A. Jernberg till Riksantikvarien (ATA).

Vid grävning under sakristians golv för inläggning av elektrisk värmeledning i kyrkan, påträffades sommaren 1932 några fragment av kalkstenshällar. Två av dem innehöllo runor, på ett tredje funnos svaga spår av ristning. Stenarna inlades tills vidare i kyrkans materialbod. Vid den undersökning, som jag i juli månad följande år företog, visade det sig, att i botten av runorna funnos spår av en klart cinnoberröd färg. Stenarna fördes därför till Stockholm och överlämnades sedermera av församlingen som gåva till Statens Historiska Museum, där de nu förvaras med inventarienummer 20.436. En kemisk undersökning av färgen ådagalade, att den som huvudbeståndsdel innehöll bly; det kan därför anses som säkert, att färgämnet har varit röd mönja.

Rödaktig kalksten. Storlek: fragment A 28×13 cm., fragment B 21×20 cm. Troligen ha de tillhört en gravhäll eller en stenkista.

Inskrift:

A: **apu** ×   B: **uarp** × **i**   **kibali**

362. Tumbo kyrka, Väster Rekarne hd.

Pl. 188.

Litteratur: Brev från kyrkoherde H. Lagergren till Riksantikvarien ^{11/1} 1930 (ATA).

På Riksantikvariens hemställen lät kyrkoherde H. Lagergren i Tumbo i början av år 1930 framtaga den runsten (Sö 82), som dittills haft sin plats i golvet mellan kyrkan och vapenhuset. Därvid upptäcktes en annan runsten, liggande under golvet något längre in åt kyrkan, täckt av murbruk och kalkstensplattor, med den runristade sidan vänd nedåt. Då den uppåtvända sidan var mycket nött, är det tydligt, att stenen tidigare tjänstgjort som golvsten, innan det nuvarande golvet, i högre plan, inlades. Stenen framtogs och har sedermera (1931) blivit rest på v. sidan av infartsvägen till kyrkan, mitt emot Sö 363.

Rödaktig granit. Höjd 1,85 m., bredd (över korsmitten) 0,80 m. Själva ristningens höjd 1,18 m. Ristningen är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

+ kulben · auk · iuli · restu · sten · uftir · ikuar · brubur · sin ·
           5   10   15   20   25   30   35   40

Kulbæinn ok Iuli ræistu stein æftir Ingvar, broður sinn.

»Kolben och Jule reste stenen efter Ingvar, sin broder.»

Till läsningen: Tydligt stungna äro 5 och 15 **e**, sannolikt även 21 **e**, ehuru pricken endast är en svag utvidgning på hst. Möjligen stunget är 23 **u**, ehuru pricken är mycket svag och osäker. Säkert ostungna äro 1 och 29 **k**, 2 och 11 **u**, 40 **i**. Alla runorna i namnen 1—6 **kulben** och 10—13 **iuli** äro fullt säkra.

Mansnamnet *Kulbæinn* förekommer också i en västgötsk inskrift, T 88 Kølaby kyrkogård (gen. **klbins**). Lundgren har belagt det från ett östgötskt ortnamn. På Island och i Norge är *Kolbeinn* enligt Lind allmänt under hela medeltiden. Ursprungligen är det givetvis ett tillnamn; som sådant är det belagt från Finland 1438. — *Iuli* är ävenledes ett ovanligt namn; det är tidigare känt från en västgötsk inskrift, T 8 Smula kyrka. Lundgren har ett enstaka belägg (från Uppland), varjämte namnet torde ingå i några svenska och danska ortnamn. Enligt Bugge (*Runverser*, s. 276) är det sannolikt avlett av ordet isl. *iól* 'jul'. Som förled förekommer *Iul-*, ehuru sällsynt: **iulburn** L 787 Vändersta, Simtuna sn, (ack.) **iulfast** D II 71 Edeby, Lovö sn, (nom.) **iolfast** L 165 Berga, Åkerby sn, isl. *Iólgeirr* (en landnamsman av sannolikt svensk l. dansk härkomst), fda. *Iulkił*. Vad inskrifternas **iul-** (**iol-**) angår, är det säkerligen en skrivning för det vanligare **ikul-** *Igul-* (E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106); detsamma kan vara fallet med fda. *Iulkił* (av *Igul-kætill) och Landnamas enstaka *Iólgeirr*. *Iuli* är snarast ett kortnamn till sådana tvåledade namn som *Igulbiorn* (*Iulbiorn*), *Igulfastr* (*Iulfastr*) m. fl.

Sö 362 är tydligen ristad av samme skicklige och originelle runmästare som Sö 84, 85 och 363.

363. Tumbo kyrka, Väster Rekarne hd.

Pl. 189.

Litteratur: Brev från kyrkoherde H. Lagergren till Riksantikvarien ^{11/1} 1930; rapport av fil. lic. I. Schnell ^{27/6} 1931 (ATA).

I brev till Riksantikvarien ^{11/1} 1930 meddelar kyrkoherde H. Lagergren, att han i Tumbo kyrka upptäckt ännu en runsten, liggande i markytan och utgörande en av grundstenarna i själva absiden å dess yttre vägg. Å dess utskjutande del kunde runor iakttagas. Sedan Riksantikvariens tillstånd erhållits, lösgjordes stenen från sin plats och framtogs, sommaren 1931.

Stenen var på den ristade sidan täckt av kalkbruk, som borttogs med saltsyra. Under arbetet härmed upptäcktes i botten på vissa ristningslinjer spår av en klart röd färg. En kemisk analys, utförd av prof. P. J. Holmquist, gav vid handen, att färgämnet utgjordes »huvudsakligen av kolsyrad kalk med finfördelad järnoxid inblandad». Organiska färgämnen kunde däremot icke konstateras. Den i obetydliga mängder förekommande järnoxiden kunde enligt prof. Holmquist knappast antagas ha tillkommit genom någon avsiktligt utförd färgning. »Det är nu fråga om detta färgpigment tillförts runorna med avsikt eller tillkommit tillfälligtvis t. ex. genom inverkan av kalken i murbruket på stenens beståndsdelar i runorna. Om runorna från början bemålats med bränd kalk eller med järnoxidrik sådan, så synes det mig mycket väl hava kunnat inträffa, att kalkkarbonatet småningom omkristalliserat och därvid kommit att innesluta en del finfördelad järnoxid, så att färgningen uppkommit. Jag vill påpeka, att starkt röd kalkspat, uppkommen på liknande sätt, är rätt vanlig. — Då en färgning med avsikt av runorna på detta

sätt synes vara rätt litet effektiv i jämförelse med andra metoder, som torde hava stått forntidens människor till buds, så synes mig en avsiktlig färgning i detta fall ej riktigt sannolik.»

Stenen restes vid infartsvägen till kyrkan, på h. sidan, mitt emot Sö 362.

Grovkornig gnejs. Höjd 2,04 m. (över markytan 1,50 m.), bredd 0,75 cm. Själva ristningens höjd 1,30 m. Ristningen är alltigenom tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

· aystin · raisti · stin · at · þorstin · faður sin · kuþ · hialbi · ant · || : þorstinn ·

Östainn raisti stein at Þorstein, faður sinn. Guð hialpi and Þorstains.

»Östen reste stenen efter Torsten, sin fader. Gud hjälpe Torstens ande!«

Till läsningen: Tydligt stunget är 2 **y**. Däremot icke stungna 5, 15, 24, 32, 51 **i** och 34 **k**. 39 är tydligt **o**.

Stenen är rest över en man Torsten. Samma namn förekommer på en annan Tumbo-sten, Sö 84; denna är rest över Torbjörn, Torstens i Skyttinge son, av en broder (namnet är tyvärr bortslaget). Torsten, som omtalas i Sö 363, torde emellertid knappast vara identisk med Torsten i Skyttinge. Man skulle då ha väntat, antingen att Torbjörn jämte Östen deltagit i resandet av vården över fadern, eller ock, i fall Sö 84 är äldre, att fadern Torsten, ej blott brodern, rest stenen över Torbjörn. Självfallet kan den möjligheten tänkas, att Torsten och hans son Torbjörn avlidit ungefär samtidigt och att Östen rest båda stenarna. Det skadade namnet på Sö 84 börjar med **a**, men innehåller ett **r** och kan sålunda icke ha varit **aystin**.

Båda stenarna äro, jämte Sö 85 och Sö 362, utförda av samme mästare och sålunda ungefärligen samtidiga. Anmärkningsvärda överensstämmelser mellan Sö 84 och Sö 363 äro formerna **hialbi**, med **o**-runan, och genitiven **þorstainr** Sö 84, **þorstinn** Sö 363, med **r** i stället för **s**.

364. Tumbo kyrka, Väster Rekarne hd.

Pl. 193.

Ett fragment av en kalkstenshäll, påträffat av kyrkoherde H. Lagergren i en kyrkbod. Om dess ursprung känner man intet närmare. Möjligen har fragmentet varit en del av samma häll som den ovan beskrivna, numera försvunna runstenen Sö 83. — Fragmentet förvaras numera i tornkammaren. Dess storlek är 0,54 × 0,27 m.

Ristningen innehåller endast obetydliga rester av runskrift:

... **uk..t-** ...

365. Sättersta kyrka, Rönö hd.

Pl. 190.

Altarkrucifix, numera i Statens Historiska Museum (inv. 8738), inköpt år 1890 från Sättersta församling. Korset är av koppar, den därå hängande Kristus-figuren av försilvrad malm. Enligt meddelande av antikvarien fl. d:r C. R. af Ugglas är figuren troligen ett arbete från Maas-trakten, härrörande från tiden omkring 1200. Korset däremot är uppenbarligen utfört i Sverige.

De tre övre korsarmarna äro försedda med ornering. Längs tvärmens undre kant löper en inskrift, liksom orneringen i övrigt utförd med flyktigt graverade sicksacklinjer. På vardera sidan om figuren stå 8 tecken. Några av dessa likna runor, och det är tydligt att ristaren velat imitera runskrift, ehuru de förvirrade teckenformerna ådagalägga, att han icke har behärskat vare sig latinsk bokskrift eller runalfabet.